

Излизя на 15 и на 30 съ-
ки месѣцъ.

Писма, статии и дописки
са испроваждатъ до Ивана А-
жепова въ Букурещъ, до Р.
Влжкова въ Русчукъ, до Д. В.
Хранова въ Видинъ и до др.
„Промышленне“ въ Ц/градъ.

Администрацията са на-
мира на Str. Sv. Anton, № 14.

ЗНАНИЕ

Годишната цѣна на въ-
стникътъ е :
За Ромъния . . . 12 фр.
За Русчукъ и
Австрия 14 „
За сичка Ев-
ропейска Турция . . . 16 „
За Россия 5 р.

Неплатени писма са вър-
щатъ назадъ.

ИЗДАНИЕ ЗА НАУКА И ЛИТЕРАТУРА.

ДНЕВНИКЪ.

На 16. Февруария 1875 година „Дружеството
за распространение полезни знания“ има пълно за-
сѣданіе, което са постара да разгледатъ още веднашъ
уставътъ и да избере свои представители. Избранни
сж: за председателъ г. *Димитраки х. Василевъ*,
за подпредседателъ г. *Иванъ П. Аженевъ*, за касие-
рицъ г. *Иванъ Кавалджиевъ*, а за дѣловодителъ *Ди-
митаръ Ивановъ*. Сѣбраието рѣши още да са из-
мѣни IX. членъ на уставътъ така: „Доброжелател-
ните членове плащатъ годишно по единъ франгъ,
а отъ членовете корреспондентите са не иска ни-
каква заплата.“

Дѣловодителътъ

Д. ИВАНОВЪ.

ДА ВИ ПОПѢЯ.

Охъ, гладенъ сжмъ, хора, я дайте ми хлѣбецъ
И не гонете ма съ безчестіе отъ васъ,
И азе са считамъ за божи човѣчецъ, —
Празнувамъ велик-денъ, лѣтни свѣти Спасъ.
Господъ е далъ зима, студове и вѣтаръ,
Замързилъ е сичко наоколо менъ,
А свѣти Георги, лѣтни свѣти Петаръ
Сж далече още . . . Нѣма тоपालъ день!
Охъ, я погледнете, че нѣмамъ покривка,
Че нѣмамъ обуца, нѣма дѣ да спа!
Ризата ми служи за ношна завивка, —
Не мога азъ вече така да тѣрпа! . .
Помислете малко въ своите палати,
Какво ни е казалъ праведни Христосъ:
„Ще да скърцатъ жѣби сичките богати,
А въ рай влиза само они, що е босъ.“
Предъ прагътъ ви падамъ ниско на колѣне
И не искамъ стока, ни злато отъ васъ . .
Работата не е страшна зарадъ мене, —
Работа азъ искамъ въ тоя тѣжакъ часъ.
Азъ не тѣрса много, азъ са бѣдно храна,
Стомахътъ ми, брате, е наученъ вече,
По господъ не пуца въ Ромъния мана, —
А Египетъ, знаешъ, е отъ насъ далечъ.
Базваха ми моите бѣлгаре честити,

Че въ Букурещъ има за сѣкого хлѣбъ,
Че хората ходатъ чисти и омити,
Че у тѣхъ не биватъ ни трици, ни дрѣбъ.
И оставихъ азе моите планиници
И моите чудни зелени гори,
Да намѣра фарфоръ, сребарни лѣжници, —
А гладътъ ще скоро да ма умори! . .
Тука, знайте хора, нищо не е право :
Тука богаташътъ дрѣме, като волъ,
Здравото е болно, болното е здраво,
Сольта имъ е сахаръ, сахарътъ е соль! . .
Помогнете, хора, дайте да са труда,
Да спечѣла баремъ гроша петдесе . . .
Доста е патила мойта глава луда, —
Богъ ще скоро назадъ да ма занесе.
Не ща и не мога вече пѣсенъ да пѣя,
Гласътъ ми трѣпере отъ студъ и отъ гладъ;
Съ сжлзи трѣба сѣка дума да облѣя . .
И азе сжмъ човѣкъ и азъ не сжмъ гадъ!

СТ А Н А.

XVII.

Слѣдъ нѣколко недѣли азъ разбрахъ вече какво
са е случило . . . Когато Станина майка и Станините
брате са върнаха назадъ, то заедно съ тѣхъ дойде
и единъ младъ човѣкъ. Тоя човѣкъ бѣше Станиниятъ
годѣникъ. Добаръ, младъ, богатичекъ и хубавъ чо-
вѣчецъ бѣше тоя влашки бѣлгаринъ! Най-напредъ
Станина майка дойде при мене . . . — „Не си ли
видѣла наша Стана?“ ма попита. — „Охъ, не пи-
тай ма за нея! . . . казахъ азъ. — Азъ сжмъ ѣ
чужда, а сѣрцето ми са дробѣ, като помисла за нея!
Не сте вие добри хора, не сте вие милостиви хри-
стиене, нѣмате вие жалостливи сѣрца! Ако ти да би
била чедолюбива майка, то не би довѣла дѣщеря
си до тая лудостъ . . . Грѣхота е отъ бога . . . Азъ ни сж-
вѣтовамъ да не ходите вече при нея и да я не кѣт-
нете. Попъ Георги ми каза сѣде, че умътъ ѣ е
захваналъ да са избистрива изново. Той я е земалъ
изъ черковата и завѣлъ я е въ кѣщата си.“ Когато
старата чу моите послѣдни думи, то ма остави, не
каза ми нито легка ноцъ, и върна са дома си.
Какво е провеходило послѣ това въ тѣхната кѣща,
азъ не знаа, знаа само това, че на другиятъ день
попъ Георги испроводи една жена да ма повиба.

Отидохъ. Попъ Георги сѣди на миндержкѣтъ и брой бройницата си, а жената му и Стана са окумиле до него и глѣдатъ го въ очите. Разказва имъ нѣщо си. Когато влѣзахъ вътре, то Стана повдигна очите си, поглѣда ма, стана на-краки и рече ми: „Добре, че си дошла. Прости ма . . . Азъ бѣхъ завчера луда. Да не сжмъ ти направила нѣкоя пакостъ?“ — „Умири са, Стано! казахъ азъ. — Нищо не си ми направила. Нека господъ ти дава здраве и заборава. Ти си мжченица на тоя свѣтъ.“ — „А знаешъ ли за какво сме та викале?“ попита попъ Георги. — „Не знаа“, отговорихъ. — „Азъ та мола да земешъ Стана въ къщата си и да поживѣете заедно . . . Нека работи заедно съ тебе . . . Азъ ща да ти заплаата за нейното ѣдене и пиене. Разбирашъ ли ма?“ — „Добре, дѣто попе, добре! казахъ азъ. — Моята къщица е доста голѣма . . . Не трѣба нищо да ми плащашъ. Когато въ една къща хвататъ повече ръце, то въ нея са и живѣе по-лесно. Нека дойде.“ Но когато станахме и тржгнахме, то попъ Георги ма хвана за ржкавѣтъ, поотгбгли ма малко на страна и пошѣпна ми: „Заведи я дома си и вжрни са пакъ при мене. Азъ искамъ да си покажа съ тебе за едно за друго.“

XVIII.

Слѣдъ десетъ минути азъ бѣхъ вече у дѣдови попови. При него сѣдѣше онзи човѣкъ, който бѣше дошѣлъ изъ Влашко съ старата и съ синовете ѳ. — „Замини та сѣдни“, ми каза дѣдо попъ. Сѣднахъ. — „Азъ ща да я зема, — каквато и да бжде, говорене влашкиятъ бжлгаринъ. — Ако майка ѳ и братето ѳ да бч биле малко по-хора, то нищо не би са случило“. — „Но азъ та мола да ми разкажешъ сичко подробно“, каза попъ Георги. — „Какво ща да ти разказвамъ!“ отговори влашкиятъ бжлгаринъ и махна съ ржката си. — Когато старата и синовете ѳ пристигнаха въ Букурещъ, то тутакси дойдоха въ къщата ми, явиха ми кои сж и пожелаха да видатъ Стана. Това ма твжрде зарадва, и азъ ги поканихъ да влѣзатъ. Стана живѣеше въ къщата ми. Влѣзоха . . . Но майката и братето са срѣшнаха съ джщеря си и съ сестра си така, както азъ не би посрѣшналъ и най-вжрдите свои неприятели! — „Ти нѣма вече да са изскубнешъ изъ ръцете ни“, казахъ братето. — „По-добре е било да сжмъ родила зжмя осойница и да я прата да хапе хорските говѣда“, викаше майката. — „Оставете я, казахъ азъ. — Тя е вече моя жена. Никой, освѣнъ мене, нѣма право да я сжди и да иска отъ нея смѣтка за преминалото.“ Азъ говорѣхъ строго и рѣшително, но имаше ли кой да ма чуе? Ти си такава, ти си онакава, ти си . . . ти си. И край нѣмаше на тие „ти си!“ Стана стоѣше и слушаше . . . Изведнашъ, очите ѳ са налѣха съ кржвъ, лицето ѳ почервенѣ и тя проговори твжрдо и ядовито: „Сѣка коза виса за своятъ собственъ кракъ . . . Азъ сжмъ ви казала стотина пѣти да са ле грижите за мене. Глѣдайте своите собствени черги и не плачете по чуждите гробища. Ако вие глѣдате на мене като на чуждъ чо-

вѣкъ, то и азъ не тжрса вашето родство.“ — „И ти още смѣшъ да говоришъ на майка си и на братето си такива думи?“ извика единъ отъ братето и удари ѳ пѣсница . . . Не питай ма вече какво видѣха очите ми послѣ това безчовѣчно дѣло . . . Стана изскокна изъ вратата, и ние я не видѣхме вече . . . Ако да не бѣха нѣкои ваши свищовчене, които ни явиха, че тя е отишла въ градатъ ви, ние джлго време не би я намѣриме . . . Азъ, който познавахъ пейното сжрце, мислѣхъ, че тя са е удавила. Останалото вие знаете вече и сами.“ — „И ти си са рѣшилъ и послѣ нейната лудостъ да я земешъ за жена?“ попита попътъ. — „Рѣшилъ сжмъ са“, отвори младиятъ човѣкъ. — „Но ти трѣба да са размислишъ добре, защото лудостъта ѳ може да са повтори, и ти ще да бждешъ най-нешащиятъ човѣкъ на свѣтътъ“, каза дѣдо попъ. — „Азъ ти казахъ вече моята послѣдня дума“, отговори влашкиятъ бжлгаринъ и въ очите му са появи силна воля и честна рѣшителност. Послѣ това Стефанъ, — така са наричаше влашкиятъ бжлгаринъ, — са обжрна камъ мене и рече ми: „Азъ та мола отъ сичкото си сжрце да са вжрнешъ дома си и да разкажешъ Стани какво сжмъ говорилъ съ дѣда попа.“ Помоли ма и дѣдо попъ да направи така. Вжрнахъ са.

XIX.

Нашите старци разказватъ, че човѣческото сжрце е направено отъ жили. Това е така . . . Ако да би било друго-яче, то сжрцето би са роздробило отъ пжрвите нещастия. Когато са вжрнахъ дома си, то намѣрихъ твжрде утѣшително нѣщо. Стана сѣдѣше до пещъта мирна, покойна и весела: лицето ѳ бѣше радостно, очите ѳ блѣстѣха, а на челото ѳ нѣмаше ни единъ бжрчкулъ. — „Добаръ день, Стано!“ ѳ казахъ азъ. — „Далъ ти богъ добро! отговори тя, па скокна на-краки и хвана ма за ръцете. — „Азъ ходихъ у дѣдови попови и видѣхъ Стефана“, казахъ азъ. — „Сиромашъ Стефанъ! проговори Стана и наведе главата си. — Тоя човѣкъ не прилича на другите хора! „Не сжмъ азъ за тебе“, му казвамъ. „И ти си за мене, и азъ сжмъ за тебе“, ми отговаря. „Но азъ сжмъ голѣма грѣшница“, му казвамъ. „И азъ не сжмъ голѣмъ праведникъ“, отговоря. Охъ, моя кумо, моя кумо, тѣшко ми е на сжрцето! Не сжмъ азъ вече за тоя свѣтъ. Подъ ясното небе са намѣри само единъ човѣкъ, който ма не презира и който ма обича, но сждбата ми ма отдѣли и отъ него! Азъ сжмъ болна, моя кумо; азъ не сжмъ вече за нищо и за никакво; азъ трѣба да мола бога да земе душата ми колкото са може по скоро, за да не тѣгна вече никому.“ Ето какъ ми са оплакваше тая сирота жена, а сжлзите ѳ текатъ изъ очите, като едаръ маргатаръ. — „Утѣши са, моя мила кумице! ѳ говорѣхъ азъ. — Болѣстъта ти ще да премине . . . Добриятъ животъ измѣнява сичко. Когато станешъ Стефанова жена, то болѣстъта ти ще да иде по конете и по воловете.“ Стана исправи главата си, поглѣда ма тжжно и проговори ясно и рѣшително: „Това не може вече да бжде. Ако сжмъ азъ неща-

стна, то не трѣба да права нещастенъ и оногова, който въ продължението на послѣдните нѣколко години ма е поглѣдалъ първи пътъ съ добро око и пожалѣлъ ма е. Азъ зная какво ти е говорилъ Стефанъ и какви сѫ биле скѣптите на дѣда пона.“ Но ето че иде и Стефанъ . . . Когато Стана видѣ Стефана, то изскокна изъ стаята и излѣзе на улицата. Уплатихме са и ние слѣдъ нея. Слѣдъ четвъртина частъ тя бѣше вече на лозето. Тая година бѣше падналъ голѣмъ снѣгъ и ние съ тѣшка мъжа и съ голѣми усилия можѣхме да вървиме слѣдъ полулудата жена и да са криеме отъ нея . . . „По-добре е да не знае, че ние отиваме слѣдъ нея,“ каза Стефанъ. Запрѣ са на Найденовиятъ гробъ и поглѣда камъ небето. — „Боже мой, боже мой, прибѣри о скоро и мене! извика тя. — Не оставяй ма да са мъжа повече; не накарвай ма вече да проклинаямъ сѣдбата си; не оставяй ма да направа и още нѣкое зло!“ Послѣ това тя сѣдна на гробѣтъ, прегърна кръстѣтъ и заплака тѣшко и отчаянно. Не можѣ вече сиромашъ Стефанъ да търпи повече . . . Той са затече, сѣдна при нея и прегърна я. — „Не плачи, моя мила глѣдице, не губи здравето си, не отчаявай са! Щото е станало, то са не върща назадъ . . .“ Послѣ тие думи Стефанъ са исправи предъ кръстѣтъ и захвана и самъ да са моли богу. — „Какво правишъ ти, Стефане?“ извика Стана и поглѣда нагоре. — Ти са молишъ надъ онзи гробъ, който е скрилъ въ себѣ си моето безчестие и който одавна вече е поглѣгналъ моето щастие!“ — „Азъ са мола, азъ обичамъ и азъ почитамъ сичко, щото е твое, щото е мило тебе и щото . . . Азъ та обичамъ повече отъ сичко. За мене си ти по-чиста и по-свѣтла отъ алмазѣтъ . . .“ — „Слушай, Стефане! каза Стана, а сѣзайте ѱ не даватъ да говори. — Азъ сѣмъ твърде крива, много грѣшна и достойна за презиране . . . Азъ го не обичахъ . . . Азъ не обичахъ Герасима; азъ не зная и сама какво са случи съ мене; но азъ обичахъ своето нещастно дѣте . . . Прости ма, Стефане! Но защо азъ ти разказвамъ моите болки? Азъ сѣмъ вече изгубена жена . . . Азъ не обвинявамъ тѣжко строго и братето си. Богъ ще да сѣди сѣкиго по дѣлата му.“ — „Азъ ща да та обичамъ и тогава, ако ти да би станала най-дошавата жена на свѣтътъ. Азъ одавна вече знахъ, че ти едно време си обичала нѣкого си Герасима, че си имала отъ него дѣте и че си живѣла въ Гюргево и въ Букурещъ развратно; по сичкото това е за мене малко, — ни единъ отъ тие твои грѣхове не е въ сѣстоание да унищожи моята любовъ и да отстранни моето рѣшенне.“ Стана отри сѣзките си и сѣдна изново на гробѣтъ. — „Сѣдни до мене,“ каза тя. Стефанъ я послуша. — „И азъ та обичамъ, мой Стефане, и азъ сѣмъ готова да дамъ за тебе . . . Но какво мога азъ да дамъ за тебе? Какво имамъ азъ да дамъ за тебе? Азъ нѣмамъ нищо . . . У мене не е останало нищо свѣто и непожѣтнато. Върни са въ Влашко и заборава ма колкото са може по-скоро. Азъ не мога да та направа щастливъ; азъ не мога да ти дамъ чисто и непорочно сѣрце; азъ не мога да успокоя

сѣдѣтъта си и да са нарѣка жена на единъ честенъ и добаръ човѣкъ.“ — „Остави сичко на страна, . . . каза Стефанъ. — „Ако сѣмъ погубила себѣ си, ако сѣмъ погубила и тогова, чийто кокалци лѣжатъ подъ назе, то не ща да губа и другиго. . . Ако сѣмъ азъ дѣлна да търпа мъки и неволи за своите беззаконни дѣла, то не трѣба да накарвамъ и тебе да раздѣляшъ съ мене моите страдания . . . Охъ, и ти не си свѣтецъ! И ти можешъ да са разсѣрдишъ и да ми напомнишъ нѣкога дошавиятъ животъ . . . Ти си човѣкъ и азъ сѣмъ човѣкъ. Остави ма, Стефане!“ Послѣ тие думи Стана са хвана за главата и заплака още по-силно. Стефанъ замлъча, наведе главата си и двѣ едри сѣззи потѣкоха по лицето му. — „Ако желаешъ доброто ми, то та мола да ма оставишъ и да са вървишъ назадъ.“ „Моето сѣрце одавна вече е убито,“ продължа Стана. — „Ако е така, то прощавай, каза Стефанъ и исправи са. — Изъ сичко са види, че азъ сѣмъ билъ излъганъ.“ — „Не си билъ излъганъ, одговори Стана. — Азъ та обичамъ . . . Не прави нещастенъ и себѣ си, и мене . . . Не заборавай и моята лудостъ . . . Кой може да ни каже, какво още може да са случи? Боже мой, боже мой, помогни ми!“ — „Прощавай, Стано!“ каза Стефанъ още веднашъ и трѣгна камъ градѣтъ. Когато той преминуваше покрай мене, то ма помоли да я заведа дома си. — „Само богъ и времето могатъ да ни помогнатъ,“ каза той. Отидохъ при нея. — „Хайде, Стано, да си идеме,“ ѱ казахъ и хванахъ я за рамото. Млъчи и не отговаря ми ни бѣло, ни черно. Едвамъ я завѣдохъ въ къщата си.

XX.

Преминаха двѣ недѣли. Въ продължението на това време Стана бѣше покойна и работеше съ голѣмо усѣрдие. Настана сирно заговѣване. Предвечеръ, на заговѣване, дойде у насъ старата. „Хайдете да заговѣме у насъ,“ каза тя. Трѣбаше да са иде. Послѣ тоя день старата и синовете ѱ захванаха да дохождатъ у назе, а ние да ходиме у тѣхъ. Приблѣжи са и гергѱов-день. Въ това време Стана повече живѣше вече при майка си. И мене бѣше драго . . . Захванахме да ходиме по-чѣстичко на лозята. Единъ день, на св. Марко, азъ отидохъ на лозето . . . И тоя день азъ никога нѣма да заборава! Нѣколко наши младѣжи отишле край Дунавѣтъ да посѣдатъ, да са окѣпатъ и да поглѣдатъ какъ ловатъ риба рибарете. Върватъ между върбите, приближаватъ са вече до Дунавѣтъ, смѣятъ са, шегуватъ са, — изведнашъ, слушатъ, че нѣщо шумти въ храсталакътъ . . . Извикале . . . Тие мислиле, че е нѣкоя десица или нѣкой вѣлкѣ. Но тие биле шесть души: нѣма отъ какво да са боятъ. — „Хайдете да влѣземе съ храсталакътъ и да видиме какво е,“ казале тие. Влѣзле, а тамъ сѣди Стана . . . Въ това време тя била и страшна, и грозна! Захванахъ да ѱ говоратъ, — нищо не отговаря, само скуба тревата, глѣда безсмисленно и иска ѱ са да побѣгне . . . На момчетата дожалѣло. — „Хайдете да я заведеме

дома ѝ, защото може да са удави," казале тие и повѣле я. Върви и не опира са. Изведнаш . . . насрѣща имъ иде Герасимъ. — „Заведете я по-скоро дома ѝ, защото сж дошле изъ Влашко сватове да я искатъ," казалъ той и изкикотилъ са. — „Мжлчи, краставо куче, и не безчести вече човѣчеството," му казалъ единъ отъ младежите. — „А знаете ли вие, че тая хрисима и цѣломждра жена е убила одева майка си?" попиталъ Герасимъ. Младежите поглѣдале камъ Стана уплашено. — „Заптите я тѣрсатъ изъ сичкиятъ гра . . .," искалъ да каже Герасимъ; но не успѣлъ да свърши своите насмѣшки, защото Стана стояла вече до него съ голѣмъ ножъ въ рѣката. — „Съ тоя сжщи ножъ е убита и майка ми," казала тя и забила го въ корѣмтъ му. Момчетата, които послѣ това сѣдяха нѣколко време затворени, говорѣха, че тие не сж искали, ако и да сж могли, да го отбранатъ. Скоро дошле и заптиете. Най-напредъ заптиете доведоха Стана у дома ѝ. Старата лѣжеше на земятъ, но не бѣше мъртва. Господи, боже мой, не давай ми още веднашъ да вида такива нѣща! Когато Стана влѣзе въ стаята, то поглѣда на майка си тѣжно и безсмисленно, и извика: „Охъ, мамо, мамо, защо си ма родила?" . . . Доидоха изъ конакътъ още нѣколко души. „Вѣжете я и закарайте я въ конакътъ," каза единъ. — „Какво ще да я вѣзвашъ, когато на нея нѣма нищо друго, освѣнъ кожа и кости?" отговори други. — „Азъ мисла, че е най-добре да я затворатъ у нѣкой попъ или въ черковата, каза трети. — Тая жена не е вече за тая свѣтъ." Въ това време дойде и попъ Георги. — „Азъ ща да я зема въ моята кѣща, каза той. — Вне и сами видите, че тя е луда."

XXI.

Да ви обясна сега какво ни разказа старата и синовете ѝ послѣ това приключение. „Когато Стефанъ са върна въ Влашко, каза старата, то Стана захвана да ходи въ градината, да плаче по цѣлъ денъ и да не ъде по цѣли недѣли. Това ма разжрди още повече и азъ захванахъ да я кѣлна и да ѝ базвамъ много лошава думи. Оная заранъ, преди да ма удари съ ножътъ, азъ станахъ рано и разбудихъ я. — „Днеска ще да переме," казахъ азъ. Стана пакладе огньтъ и закачи мѣдникътъ на вѣригата. Изведнашъ захвана да плаче . . . Не можахъ вече да тѣрна, ритнахъ я и казахъ ѝ една лошава дума. — „Стига, мамо, стига, каза тя. — Мене е тѣшко и безъ твоите хули." Какво сжмъ правила и какво сжмъ ѝ говорила послѣ това, азъ не зная, зная само това, че нѣщо ма удари по-гърдите." „Господи, боже мой, проджали ти тихо . . . — Грѣшна сжмъ азъ, грѣшна . . ."

Дойде и градскиятъ докторъ. — „Старата ще да оздраве, каза той, а младата е полудѣла. Лудостта ѝ бѣше мирна и кротка. Азъ ходѣхъ да я понаглѣдамъ твѣрде чѣсто. Веднашъ ходихме и съ майка ѝ. Заплака старата, тѣшко и горко заплака, когато я видѣ въ черковната темница . . . А и какъ да не заплаче, когато предъ нея сѣдеше не хубава Стана, а живъ мъртвецъ? Тѣлото ѝ бѣше изсжхнало

като суха лозева пѣрчица. Стана никому нищо не говорѣше, — по цѣлъ денъ мжлчи! Дойде единъ пакъ и Стефанъ изъ Влашко да я повиди. — „Стано, Стано, повдигни очите си и поглѣдай ма!" говори. Не ще да го чуе, не ще да го поглѣда! . . . Свила са въ кѣшето и мжлчи . . . Нека ѝ е легка пѣрстъ! На върхъ св. Илиа я закопахме . . . Слѣдъ двѣ недѣли отиде и майка ѝ слѣдъ нея . . .

ЗА ДОИСТОРИЧЕСКИТЕ ВРЕМЕНА.

Изъ сичкото това, щото казахме по-горе, вие можете да си сжставите доволно ясно понятие, че така нарѣченните индо-европейски народности сж населяле Европа твѣрде одавна и че „преселението на народите" изъ Азия въ Европа преди едно хилядолѣтие, за което са упоминава въ сѣки единъ учебникъ, е преувеличенна басня. Но да оставиме това и да видиме отъ кое именно време живѣятъ въ Европа двоеноги сжщества. Въ послѣдните нѣколко години учените мжже сж намѣрили въ земните дълбочини множество кости отъ пѣрвобитните човѣци, които сж накарали не само историците, но и естествоиспитателите да измѣнатъ своите убѣждения въ много отношения. Днесъ вие знаеме баремъ приблизително, че още въ доисторическите времена Европа е била населена съ разумни сжщества; че тие сжщества сж живѣле просто и естествено; че тие сж развѣждали домашенъ добитакъ и сѣяле сж хлѣбни растения; че въ тогавашните гори сж са разскождали многочисленни стада диви животни; че рѣките сж биле изобилни съ риба, съ раци и пр.; най-послѣ, че хората сж са занимали само съ ловъ и съ риболовство. Звѣровете сж са ловили лесно и човѣкътъ е употреблявалъ мѣсото имъ за храна, а кожата имъ за дрѣхи. Намѣсто игла и конци, тие сж употреблявали рибена костъ и липово лѣко. Рибата въ онова време е била до толкова много въ рѣките, щото хората сж я ловили съ кошове. За тая цѣлъ сж употреблявали още кукички отъ кости, даже и отъ крѣмци, но най-повече сж я убивали съ мжздраци. Даже и до днесъ по оние мѣста, дѣто има много риба и малко орждия, рибата са добива съ подобни срдства. Тюркмените по брѣговете на Каспийско море убиватъ съ своите мжздрачета даже и моруната. По думите на Левингстона, въ Гвинея убиватъ рибата съ стрѣли. Нашите европейски прадѣди сж са старали да градятъ кѣщите си по срдѣ езерата и рѣките, защото по тие мѣста имъ е било много по-лесно да си наловатъ храна и защото рибата обича да са сжбира около човѣческите жилища, изъ които са изхвъргатъ останките отъ храната на хората, а особено отъ рибенната храна. Рибата са размножава около тие мѣста твѣрде изобилно. Освѣнъ това, тие жилища сж биле удобни и за защитата отъ дивите звѣрове и отъ чужеплеменните или отъ гладните неприятели. Ако неприятелите нападали откъмъ морето, то жителите излизали на брѣгътъ и спасявали са въ горите, а ако нападали откъмъ сушата, то разваляли мостовите и скривали са въ своите обиколени съ вода крѣпости. Други сж са занимали съ ловъ и живѣле сж по горите и по планините. Разбира са, че това е било преди много хилядолѣтия

Старовременните римски полководци, които сж премину- вале нѣколко пѣти презъ Швейцария, презъ Германия и презъ Франция и които сж описале баремъ отчасти тие страни, не говорятъ нито една дума за чудните и а к о л е н н и здания въ швейцарските езера. Тие здания сж биле открити презъ зимата между 1853 и 1854 г. Тая година въ Швейцария настанале голѣми суши. Водата въ езера- та са умалила на 50 стъпки. Най-напредъ биле открити различни древности отъ камакъ, отъ рогове, отъ кости и отъ гнида; но когато водата са умалила още повече, то са показале и множество жилища, които биле изгра- дени на набити въ земята дълги колове. И отъ двѣте страни на Алтайските-планини, въ швейцарските езера сж намѣрени до сега 112 подобни здания, които лѣжатъ на неголѣмо разстояние едно отъ друго и които сж сжс- тавляле цѣли села. Народите, които сж оставиле послѣ собѣ си тие памѣтници, не сж сжществувале вече въ вре- мената на римляните, слѣдователно тие сж биле много по-стари отъ тѣхъ. Тие пѣрвобитни жители сж знале и пѣков искусства. Освѣнъ това, тие сж биле много по-раз- вити, нежели сжвременните диваци въ Австралия, въ Афри- ка и пр., защото у тѣхъ сж сжществувале вече отдѣлни личности, които сж са занимаде съ различни художества, т. е. у тѣхъ сж биле вече коваче, търговци и художници. Подъ една къща, която била заградена съ колове, сж на- мѣрили по двортѣ множество пѣтеци отъ кожи, а вътре въ самата къща — нѣколко кожени издѣлия. Въ друга една къща биле намѣрени ленени платна и лентъ, тънки и дебѣ- ли въжа, върви и кънапъ, тънки и дебѣли рогожи др. т. Въ третя къща намѣрили гниели сѣдове, които биле до толко- ва добре изпечени, щото сжхраниле своята агкостъ и послѣ многочисленните хилядолѣтия. Въ нѣкои села биле намѣ- рени брадви и топоре, мѣждраци и ножове, които биле нап- равени отъ камакъ, а въ други не сжществувало нищо подо- бно. Намѣсто каменни орѣдѣя нѣкои селѣне сж употрѣбля- ле смѣсь отъ четири части мѣдъ и отъ една часть олово. Сичките тие нѣща свидѣлствуватъ доволно ясно, че въ оние времена горекананните народи сж са ползуваме отъ извѣстна пропорция знание и че тѣхното развитие е сто- яло много по-високо отъ развитието на множество из- вѣстни намѣ исторически народи. Но тие памѣтници ни доказватъ още, че по тие мѣста сж живѣле три отдѣлни народи, които, — ако и да сж принадлежале, може би, на едно колѣно, — сж биле отдѣлени едно отъ друго съ цѣли хилядолѣтия. Въ Лотарингия, въ долината де ла-Селъ (de la Seille), близо до Марсалъ, ние намираме такива произведения отъ човѣческа рѣка, предъ които египетските памѣтници оставатъ като муха предъ слонѣтъ. Тѣхното множество и занимаемото отъ тѣхъ пространство сж до толкова громадни, щото човѣческиятъ умъ са от- казва да обяви времето на тѣхното появление и да изрѣче за тѣхъ своята послѣдня дума. Горекананната долина е била нѣкога сп обширно блато. Днесъ надъ това изсу- шенно блато продължаватъ цѣли градове, като напри- мѣръ, Уи (Uie), Диепъ Марсалъ, Моневъ (Mouenvie) и др. При сичкото това блатистата почва не е въспрепя- тствувала на старовременните народи да изградятъ на нея своите жилища и да направатъ по тие мѣста цѣли села. Сжсѣдните възвишенности имъ сж давале изобилна гнида, слѣдователно мъжете, жените и дѣцата сж валяле мекката

земя и правиле сж отъ нея твърдъ материалъ. На гни- лата и до днесъ още сж видни дланове отъ женски и дѣтски рѣце. Тие валеци сж са пекле въ пѣщи и служи- ле сж за керпиче. Приготовенните керпиче сж са спущале въ блатото, въ което малко-по-малко са сжставилъ такавъ единъ фундаментъ, който има 6 мили дължина и който по своята широчина превъсходи хилядо пѣти китайската стѣна. Освѣнъ своята дълбочина, която е така сжщо до- волно голѣма, тоя фундаментъ занимава около 6,000 мили пространство и сжстои са отъ керпиче, които сж нап्रा- вени отъ човѣчески рѣце. И тоя народъ, още въ време- ната на Юлия Цезаря не е сжществувалъ вече на свѣ- тѣтъ, защото тоя полководецъ не говори за него нито една дума! Но да предположиме, че римляните не гово- ратъ за тоя народъ именно за това, защото не сж обжр- нале изключително внимание на неговиятъ животъ, или че тѣхните описания сж са изгубиле. Ако нѣкой да би пожелалъ да ни зададе подобенъ въпросъ, то ние би му отговориле кратко и ясно, че „орѣдѣята, съ които тоя народъ е извършвалъ своите нужди, сж много по-стари отъ римската история.“ Други народи са явяватъ предъ нашите очи още по-достойни за изумление. Въ сѣверна Франция и въ Англия са срѣщатъ останки отъ старо- временните здания на келтите, на които голѣмината и искусствениятъ фундаментъ е достоенъ за сѣко едно удивление. По тие мѣста са напратъ огромни рѣдове камане, които сж набити въ земята правилно и които занимаватъ громадно разстояние. Тоя човѣчески трудъ е до толкова голѣмъ, щото за него е била потрѣбна столѣтна или хилядолѣтна работа. Въ Англия, около Салисберя, са нами- ратъ така нарѣченните Stone-Henge (висящи камане). Тие камане иматъ необикновенна величина и донесени сж изъ отдалечените мѣста, защото въ това графство нѣма та- кива камане. На много мѣста надъ сѣки два камака е положенъ и други трети и образуватъ нѣщо подобно на врата. Трѣба да кажеме и това, че тие камаке сж до толкова голѣми, щото е почти невъзможно да са донесатъ безъ особенни кола, а особено да са качатъ безъ машина на двата, перпендикулярно забити, камака. А какво на- значение сж имале тие камане? — Това до сега не е извѣстно никому. Но най-достойни за нашето внимание сж оние стрѣли, топоре и пр., които са напратъ при останките на допотопните животни, на мамунтътъ и на ма- стодонтътъ, и които ни доказватъ, както ние ще да видиме по-доле, че нашите родоначалници сж живѣле въ Европа много по-рано, отъ колкото са предполагатъ. И така, въ пѣр- воначалните времена хората не сж умѣле да употрѣбляватъ мѣдтътъ и желѣзото и правиле сж своите орѣдѣя отъ ка- макъ. Това е накарало учените да нарѣкатъ това време каменни периодъ (въкъ). Каменните ножове сж са правиле до толкова искусно, щото съ тѣхъ сж работиле твърде тънки дървени издѣлия. Съ каменни топоре сж са правиле и канците, на които тогавашните хора твърде чѣсто сж посѣщале доволно отдалечени страни. По скелетете (костите) на тогавашните хора са види, че тие сж имале неразвитъ мозакъ и необикновенно развито тѣло. Ако тогавашните хора и да не сж биле високи, но нѣкои тѣхни ребра свидѣлствуватъ, че тие сж имале необикновенна сила. Учените хора говорятъ, че само по- слѣ улучението на човѣческиятъ животъ и само послѣ

джаловѣчното умствено развитието човѣческият мозък е добилъ своето сегашно положение и хората сѫ станали високи и джаловѣчни. Послѣ каменните орждия захващатъ да са появяватъ малко-по-малко и мѣдни. Още по-послѣ са появяватъ вече и бронзови (мадемъ) орждия. Сичкото това свидѣтелствува, че искусствата между двата периода сѫ прекрачили множество крачки напредъ. Сѣки вече знае, че бронзата са сѫставлява отъ 9 части мѣдъ и отъ една частъ олово, но оловото са не намира въ земята „самородно“ или очистено, а изплавлява са отъ руда. И така, народите въ онова време сѫ умѣли не само да откриятъ тая руда, но и да я очистатъ и употребятъ за своите нужди. Учените сѫ нарѣкли тоя вѣкъ мѣдния или бронзови периодъ. Орждията въ това време ставатъ вече по-разнообразни, по-добри и по-искусно направени. Освѣнъ това, въ тоя вѣкъ са появяватъ нѣкои украшения и нѣкое изисщество. Послѣ, заедно съ бронзовите нѣща, захващатъ да са появяватъ желѣзни издѣлѣния (желѣзни периодъ). Това е още една твърде голѣма крачка напредъ. Желѣзото така сѫщо, както и оловото, са не срѣща чисто въ природата, и, за да го намѣри човѣкъ, са изисква доволно голѣмо знание. Освѣнъ това, за да са изплавя тоя металъ, сѫ потребни и искусствени подготвѣния, които даватъ голѣма топлина, като напимѣръ, пещи, духала, чукове и пр. Но да са вървеме малко назадъ и да поговориме по-пространно за каменниятъ периодъ. Въ 1797 г., въ градътъ Коксенъ, въ графството Суффолкъ, сѫ найдени въ земните джалбочини, до които до това време никой не билъ копалъ, множество орждия, като напимѣръ, брадви, топоре, чукове и др., които сѫ биле направени отъ човѣческа рѣка. Тие дѣладе парѣдъ съ раковини (чурунки отъ миди, отъ бухере и др.) изъ прѣсна вода и съ кости отъ неизвѣстни днесъ животни, т. е. тие дѣладе въ онзи пластъ на земята, който едно време е билъ повърхностъ на земната корѣ и който, отъ неизвѣстни още намъ причини, е билъ покритъ съ други пластове. Въ 1847 г. Буше-де Пертъ обнародва въ своите открития, които биле направени между Амсенъ и Абевицъ въ Сомската долина. Тие орждия сѫ биле каменни, слѣдователно тѣхната направа е изисквала необикновено тѣпрѣние и ятка воля. И така, човѣкътъ е населялъ Европа още въ оние допотопни времена, когато по тие страни сѫ са расхождали слонове, носороги и други допотопни животни, които днесъ не сѫществуватъ вече. Извѣстно е, че земята е имала нѣколко пѣти свои геологически измѣнения, защото сѣки нейнъ пластъ има свои особености. Днесъ не трѣбватъ вече никакви доказателства, че надъ онзи пластъ, въ който са намиратъ каменните орждия, сѫществуватъ още три доволно дебѣли пласта, изъ които въ най-горниятъ сѫ биле закопавани римляните. Трѣба да кажемъ и това, че до третиятъ пластъ, който са намира твърде джалбоко, сѫ захванале да копаятъ само въ послѣднийотъ столѣтие. Въ послѣдните нѣколко години, на едно обширно пространство (което има повече отъ 4 нѣмски мили), учените изслѣдователи сѫ намѣрили нѣколко хиляди каменни орждия, слѣдователно днесъ не сѫществува вече никакво съмнѣние, че още въ допотопните времена европейските крайове сѫ биле населени съ хора. Лейделъ мисли, че каменните орждия сѫ по-стари и отъ нашата история, и отъ нашите предания. Разбира са, че времето, въ което

сѫ биле направени гореказанните орждия и въ което сѫ живѣле тие допотопни хора, надъ които сѫществуватъ още два пласта земя, и до днесъ още не е опредѣлено. Въ послѣднийотъ време тие открития захващатъ да ставатъ помногочислени и по-разнообразни. Нуле е намѣрилъ близо до Тулуза, подъ гниленниятъ пластъ, множество триггали, чисто изгладени клипе, които дѣжатъ заедно съ слонови и съ мечешки кости. Тука сме джалжи да кажемъ и това, че тогавашните мечки сѫ биле много по-голѣми отъ нашите. Въ тоя пластъ французскиятъ ученъ мѣжъ е намѣрилъ кости и отъ други допотопни животни. Изъ сичкото това учените естествоиспитатели заключаватъ, че хора сѫ живѣле въ Европа даже и до образованието на ледняците надъ Вогезските планини. „Ако до тие отдалечени отъ насъ времена и да не достига никаква писменностъ и никакви изустни предания, говори Цимерманъ, но ние можемъ, баремъ приблизително, да опредѣлваме древността на новите каменни открития. На джалбочина отъ 35 фута, подъ най-долната линия на Нилъ, сѫ откриле, когато копале единъ кладенецъ, останки отъ човѣчески издѣлѣния. Въ сегашнийотъ време, въ което джаловните древности сѫ са распространили до толкова много, а особено въ Италия, въ Грѣция и въ Египетъ, сѣки археологъ е джалженъ да глѣда самъ когато са произвождатъ раскопки и да обжрѣа особено внимание на това, има ли той дѣло съ онзи пластъ на земята, който не е билъ още разкопаванъ, или съ онзи, въ който сѫ работиле вече човѣчески рѣце и въ който, слѣдователно, сѫ могле да паднатъ различни предмѣти отъ повърхността на земята. Съ тие предосторожности сѫ са производиле раскопките по оние мѣста, подъ които сѫ намѣрили каменните орждия, слѣдователно тукъ не е могла да са случи никаква джаловностъ.“ Освѣнъ това, каменни орждия са намиратъ на едно мѣсто до толкова много, щото за спекулантите не е могла да са появи никаква храна. Достоверно е вече извѣстно, че рѣка Нилъ, която са разлива периодически, е образвала своята знамѣнита дѣлата въ продължението на 17,000 години. Въ Швеция, близо до Бонтическиятъ заливъ, е намѣрена на твърде значителна джалбочина рибарска колиба, която е изградена преди 10,000 години. Нанесената почва надъ брѣговете на рѣка Мисисипи, на която дѣжи Нови-Орлеанъ, е обзана за своето происхождение на тие сѣщи причини, на които и дѣлата въ Египетъ. Когато въ столицата на южноамериканските щати захванале да копятъ газопроводъ, то намѣрили множество човѣчески черепа, които, по думите на естествоиспитателите, сѫ принадлежалѣ на америкаанската порода (раса). Тие черепа сѫ биле намѣрени въ третиятъ пластъ, защото, по различни причини, газопроводътъ е трѣбало да са устрои твърде джалбоко. Геологите говорятъ, че гореказанната човѣческа порода е живѣла преди 57,000 години и подтвърдяватъ своите заключения съ неопровержими факти.

(Продължава са).

ЗАХОЛЕРАТА.

Отъ Песавуръ холерата заминала въ Кашмиръ и въ Авганистанъ. Тука са тя появила съ голѣма заразителна

сида презъ Юля въ 1867 г. и спрѣла са презъ Септември. При крайтъ на 1867 г. тя преминала въ Персия, дѣто свирѣствовала до 1868 година. Изъ тая земя са преселила въ восточна Россія, въ Германия, въ Швеция, въ Италия, въ Испания и въ Америка. Ето по кои пѣтъ е тя продължала своите разрушителни дѣйствия, дорде най-послѣ са не появила въ Франция, въ Англия и въ Турция да търси и по тие страни човѣчески жертвоприношения. Азъ мисла, че вамъ не трѣбать повече доказателства за заразителните свойства на тая свирѣсна болѣсть, т. е. че тя преминува отъ човѣкъ на човѣкъ. Др. Макнаморъ, — като разгѣжда мѣстията на докторете Снова, Диншардюка и Фарра за заразителните свойства на холерата чрезъ водата, която ние пиеме, — казва: „Ако разгѣдаме добре тоя вопросъ, т. е. ако приѣмеме Индия за срѣдоточие на тая болѣсть, то ще да добиеме единъ добаръ примѣръ, че холерата въ 1867 г. са е появила именно въ Хюрдваръ. Ние знаеме, че едно многочисленно сборище отъ поклонници са е било събрало на едно мѣсто; че множество членове отъ това събрание сж биле дошли изъ такива мѣста, по които е морила холера; най-послѣ, че тая болѣсть е избухнала пменно въ онова време, въ което е падналъ изобилень дъждъ, на 11 и 12 Априля, т. е. презъ пощѣта преди деньтъ, който е билъ отрѣденъ за свѣщенната баня. Три милиона хора бѣха мокри отъ дъждътъ до костите въ продължението на цѣли дванайсетъ часа и намираха са въ такова положение, щото дрѣхите имъ бѣха залѣпени за гърбовете. При сичкото това, тие са затѣкоха още преди зора камъ мѣстото, което бѣше отрѣдено за свѣщенната баня, нѣха мѣтна вода, която, безъ никакво смѣнение, бѣше пѣлна съ всевъзможни органически материи, защото са стичаше отъ дрѣхите имъ подъ дванайсетъ-часовиятъ дъждъ. Въ продължението на 24 часа холерата са распространи между тие нещастни поклонници, които я разнесоха по отечеството си.“ Епидемията, която вжрдува въ Америка, ни доказва така сжщо, че холерата са разнаси чрѣзъ водата. По документите, които са намиратъ въ министерството на войната въ Вашингтонъ, са види, че най-напредъ холерата са е появила между солдатете, които сж имале станциите си по джлжвината на рѣка Миссисипи и въ Нови-Орлеанъ. Ето какво ни разказва рапортътъ, които е направенъ отъ докторете Парлена и Харстифа. „Войските, които бѣха въ касарните са ползуваха съ добро здравие. 116-иятъ regimentъ, който са намираше близо до болницата Seddmick, пиеше вода изъ щерна и бѣде сжвжршенно уварденъ отъ бичътъ. Слѣдъ малко време тоя regimentъ са испроводи въ градътъ при гарнизонътъ. Преваренната вода и водата изъ щерната са излѣха слѣдъ единъ-два дена; нѣкои солдате нѣха изъ рѣката, и тутакси са появиа два удара отъ холерата; а когато на войниците са даде новопреваренна вода, то болѣстьта са не появява вече въ regimentътъ.“ Деветиятъ полкъ отъ конницата и триесетъ и деветиятъ отъ пѣшаците употрѣбляле преваренна вода, но ти не била доста, защото щерните на болницата Seddmick са поправяле и преваренната вода са донасяла въ бѣчви и била още много топла. Солдатете не чѣкале да са изстудя, а пиле изъ рѣката, които била по-студена и по-прѣсна. Ако и да имъ било запрѣтено строго да праватъ това, но тие предпочитае да изгубатъ здравнето си, не-

жели да стоятъ жѣдни. Отъ това са породила холеровидна диария, и когато работата са испитала добре, то са открило, че болните сж пиле вода изъ рѣката. Тогава са заповѣдало да са вдигне пѣшеходниятъ полкъ и да иде да простре шатрите си далечъ отъ рѣката; а за конницата са турила голѣма стража, които да не остави никого да пие. Дала имъ са дъждова вода въ голѣмо изобилне, и болѣстьта изчѣзнала за сѣкога и полкътъ са вжрналъ въ изрядно здравие. Другъ единъ замѣчателенъ примѣръ, че холерата са предаха чрѣзъ водата, която смѣдържа въ себѣ си холерически материи, ни служатъ оние села, които са намиратъ по ниските Бенгалски планини, дѣто холерата е почти непозната на жителите. Тие планини са простираатъ отъ Ориса до Нагпуръ и до централна Индия. Тие са населени отъ туземни племена. Тие племена иматъ голѣмо отвращение камъ жителите на поляната. Ако холера и да са намира постоянно по Бенгалските полини, но тука, на планините, тя е много рѣдка, — да не казвамъ сжвсѣмъ я нѣма, — ако нѣкои отъ селата по планините и да достигатъ почти до полетата. Да каже човѣкъ, че тие иматъ нѣкои кондиции, които ги бранатъ отъ холерата, е невъзможно, защото между тѣхъ не сжществува ни най-малкото познание отъ игнената. Ние не можеме да кажемъ и това, че тие праватъ предпазване, защото сж по-мжрени отъ полските жители и защото храната имъ е още по-долна. Трѣба да забѣлѣжиме и това, че и височината на нѣкои мѣста нѣматъ ни най-малко предохранителни свойства отъ болѣстьта; ти доволно чѣсто е морила въ Хемадай, даже и въ Сидосъ, които стоятъ 7000 стѣпки надъ морето, ако го земеме за главна точка. И физическиятъ съставъ на земята не може да са земе за причина на болѣстьта, защото той е сжщо такавъ, какавъто е и въ цѣла Индия. Освѣнъ това, никакви физически прѣциии не прѣчатъ на холерата. Тоя съставъ принадлежи на метаморфическиятъ грунтъ. Съ една дума, сичко става за насъ просто и ясно, че хората въ тие страни са не моленсуватъ и че тѣхната вода не е утровна (ако мога така да рѣча) отъ холерическите материи само за това, защото никой отъ холерните са не кѣпе въ водата имъ, никой не пѣре дрѣхите си и пр. Отъ друга страна нѣкои могатъ да помислатъ, че може племето да е такова, т. е. да има такива свойства, които да го предпазватъ отъ болѣстьта. И то не е, защото това племе са главява да работи по чайните градини въ Асамъ и въ Кошаръ, и болѣстьта и отъ него получава своите проценти. Дорде работниците преминуватъ полетата, за да отидатъ на назначенните мѣста, тие измиватъ на половина отъ холера. Познато е така сжщо, че тие са заразяватъ много по-лесно. Разбира са, че тие примѣри не могатъ да иматъ друго тълкование. Отъ казанното до сега са види доволно ясно, че холерата са предава отъ човѣкъ на човѣкъ и че главниятъ агентинъ на това предаване е водата. Но, за да са увѣрме още по-добре и да отстраниме сѣко едно смѣнение, ние трѣба да земеме утровна вода, да са напиеме сами или да накараме другигъ да пие. До сега тоя опитъ не е направенъ отъ никого, и познато е защо. По онова, което не може да направя човѣкъ самъ, го пѣвжршава случайтъ. Такива случаи има много, т. е. има хора, които сж пиле отъ оная вода, въ която сж са намираде избжжавани материи, испра-

ни от холерни хора. Др. Макнамаръ разказва слѣдующето приключение: „Азъ ще да ви запозная съ единъ фактъ, отъ когото ще да добиете твърде искрено и твърде положително свидѣтелство. Нѣкои материи, които биле избѣлвани отъ единъ холерикъ, биле смѣсени съ вода за пиене, съ такава вода, която стояла послѣ това цѣль день. На другиятъ день една частъ отъ тая вода са испила отъ 19 души (когато я пиле, тя нѣмала нито лошава вкусъ, нито лошава меризма и била бистра). На първиятъ день тие са биле наѣде добре, пиле, спале като сѣкога, но единъ отъ тѣхъ билъ ударенъ вече на утреньта; на другиятъ день заравъта са разболѣле и двама други; третиятъ день са минали безъ да са появи нѣщо; а на четвъртата вечеръ са разболѣле двама други. 14-те останале неповредени; болѣстата са не развила у тѣхъ“. Послѣ това не е имало вече болни отъ холера. Болѣстата не върлува, нито е върлювала отъ тогава. Ето още едно доказателство, че нито физическиятъ съставъ на земята, нито атмосферата сѣм источники на тая болѣсть. Но като говоримъ за холерата, ние не можеме да не спомѣнимъ единъ официаленъ рапортъ, който има твърде голѣмо значение. Тоя рапортъ е съставенъ отъ доктора Мюрея, главниятъ инспекторъ на Бенгалските болници, и съставлява съкращение отъ различни донешения, които сѣм биле отправени отъ множество правителства въ Индия, утвърдени отъ 505 доктора, като отговоръ на позивътъ, който имъ са е билъ направилъ. Тоя рапортъ отговаря на сичките въпроси, които е отъ правило Британското правителство до своите докторе въ Индия. Ето какво извѣстява рапортътъ за водата, която са употребява за пиене и ето каква роля играе тя въ предаването на холерата. „Човѣческото тѣло е най-главното сръдство за умножението и за разпространението на холерата. Това са доказва доволно ясно отъ историята на епидемиите, които мориха въ Европа, въ Индия и въ Америка. Историята на Хюрдварската епидемия, отъ 1861 г. ни показва точката и върви по различни посоки, които иматъ дължина отъ 300 до 700 левги, като пътува съ равна бързина съ пътниките, които я носятъ, а желѣзните пътнища ѝ лаватъ крила“. „Съществуватъ върно доказани факти, че утровата е била смѣсена въ водата на нѣкои кладѣнци и щерни, и оние, които сѣм пиле отъ нея, сѣм са заразили съ холера“. „Хюрдварската епидемия ни приваля и много значителни примѣри. Нѣкои селаче са удариха отъ холерата на вториятъ день слѣдъ като пиле вода изъ оние рѣки, въ които сѣм са капале нѣкои болни отъ холера, или пакъ въ които сѣм опраде дрѣхите на нѣкой умрѣлъ отъ холера“). Но какви сѣм оние свойства на водата, въ която има холерическа материя, щото тя да може да зарази здравиятъ човѣкъ? Изпърво, водата не трѣба да бѣде студена, защото студътъ не убива утровителната сила на материята, която са намира въ нея. Студътъ има сила само да задържи на нѣколко време материята да са не умножаватъ или да не растатъ, но щомъ са стопли водата, то тие тутакси са появяватъ и добиватъ голѣма сила. Извѣстно е, че и изхвърленните холерически материи подлѣжатъ на извѣстни закони. Така, на примѣръ, оние материи, съ които сѣм на-

мазани „волею или неволею“ дрѣхите или други предмети, могатъ на дълго време да удържатъ своите утровителни свойства, и подъ влиянието на влагата и топлината да произведатъ болѣстата спорѣдъ мѣстото и времето. Извѣстно е така сѣщо, че когато холерическите материи са оставятъ на кратко време подъ влиянието на топлината и на влагата, то губатъ своите губелни свойства; тие, като сѣка органическа материя, минуватъ презъ различни фази и изгубватъ силите си постепенно. Множество опити ни доказватъ, че най-големата утровителна сила на холерическите материи (смѣсени въ вода) е въ първите 24 часа. Сичкото това ни води направо да са запознаемъ съ тие материи, които утравятъ водата и предаватъ холерата. Ние сме длъжни да са признаемъ, че ни едно изслѣдование за тоя въпросъ не може да са нарѣче специално. Двама докторе, Сегинесъ и Кюменгамъ, сѣм биле наказани отъ правителството си да испитатъ отъ сѣка една страна, систематически, преимуществата на холерическите материи. Тие сѣм са занимале съ това дѣло отъ нѣколко години насамъ и отъ тѣхните изслѣдования става ясно вече, че въ тѣхъ, въ материята (въ бѣлвочѣтъ или въ испражненната) тие не сѣм могли да откриятъ до сега нищо нито съ помощта на микроскопътъ, нито чрѣзъ химическите изслѣдования, или, по-добре да кажа, и тие не сѣм могли да докажатъ, че тая утрова има въ себѣ си нѣщо частно или нѣщо отлѣчително въ щото и да е. Въ крѣвѣта и въ испражненната има само „мукусъ“ и епителнади мрѣжащи.*) А какъ дѣйствуватъ тие органически материи? Ние не знаемъ нищо друго, освѣтъ, че тие произвождатъ холерата и че за щастieto на свѣтътъ ние можемъ да унищожимъ тие прѣимущества, т. е. да възпремъ материята и да имъ не даваме да са развиватъ или да убиемъ въ тѣхъ заразителния принципъ. Докторъ Макнамаръ, съобразно съ своите опити надъ преобразяването на органическите материи, изхвърлени отъ холеричите, ни разказва слѣдующето: „Ако смѣсимъ въ единъ галонъ вода достаточна органическа материя, изхвърлена отъ холерикъ, щото да замѣти водата, и туриме я въ дълги стѣклени цѣви, а послѣ да ги захлупимъ и да ги оставимъ подъ индийското слънце въ продължението на 54 часа, то слѣдъ време, като ги испитаме, ще да намѣримъ, че преобразяването на органическата материя е въ най-големата своя пъргавина, т. е. че тя са намира въ своята вибрионна фаза**). На утреньта са вижда сѣщото, а на третиятъ день захващатъ да са появяватъ инфузорияни животинки, които е виждалъ сѣки, ако не сѣщите, то съответственните имъ въ стоящата блатиста вода. На 8. день са виждатъ въздушни мѣхурчета. Тие мѣхурчета сѣм знакъ, че новопоявившите са животни дѣхатъ. Въ това сѣщо време са появява и жабиначъ по крайтъ на стѣклата. Докторъ Макнамаръ прибавя: „Азъ мога да кажа, че утровенната

*) Cellules epitheliales.

**) Когато туриме органическа материя въ вода и я оставиме на слънце въ продължението на 24 часа, а послѣ това туриме една капка подъ микроскопътъ, то виждаме едни малки частици, които пълзатъ вече на третиятъ день, а други биватъ по-големии. Първите сѣм *vibrio*, вторите *intestinalis*, а послѣ тѣхъ слѣдува жабиначътъ по крайтъ на стѣклото.

вода може да са пие безъ никаква опасностъ, ако захванатъ да са появяватъ въздушни мехурчета, т. е. ако жабинатъ е замѣнилъ инфузоріите.“

(Свършва са).

КРАТКИ ПОНЯТИЯ ЗА ЗЕМЛЕДѢЛИЕТО.

2) Отъ физическото положение на страната. Подъ име физическо положение на страната ние подразумѣваме на каква именно висота са намира тая или оная мѣстностъ, т. е. колко е тя по-висока отъ повърхността на морето. Морето нѣма ни планини, ни ниски мѣста, — водата стои на еднаква висота: тя не може да са изкачва нагоре и да слѣзи надолу, и въ сичките морета има еднакво-равна повърхностъ. Ако водата въ едно море са повдигне нагоре, а въ друго слѣзе надолу, то тя тоя си часть са разлива и напълва изпразненното пространство, т. е. повърхността ѝ става за кратко време еднаква въ сичките морета. Сухата ни представлява сѣвѣмъ друго явление: на едни мѣста тя бива твърде висока, а на други сѣвѣмъ ниска; на едни мѣста стѣрчатъ гигантски планини, а на друго дълбоки долини; върховете на наша Стара планина достигатъ до височина отъ 4,000 стѣпки, а западниятъ брѣгъ на Холандия е много по-нисакъ отъ морето. Ето защо, за да узнаятъ височината на нѣкое мѣсто, учениите сѣ принае за главна точка, или за единица, повърхността на морето. Хайдете да захванеме да са изкачваме на нѣкоя твърде висока планина: колкото са изкачваме по-горе, толкова ни става и по-студено, и най-послѣ, ако планината е твърде висока, ние ще да дойдеме до такива мѣста, по които и зиме и лѣте лѣжатъ дебѣли снѣгове, които почти никога са не топятъ, слѣдователно, колкото едно мѣсто е по-високо, толкова е то и по-студено. Разбира са, че и характерътъ на растенията зависи отъ височината на мѣстото, т. е. отъ окръжащата ги топлина. Ние одавна вече сме имале случаи да са убѣдиме, че по върховете на планините растатъ едни растения, по полите имъ други, а подъ тѣхъ трети, т. е. че по върхътъ на планините растатъ сѣверни растения, по полите имъ „срѣдни“, а подъ тѣхъ южни. Земете за примѣръ Троянската планина. По върхътъ на тая планина расте мѣхъ, гороцветъ, ситна тревица и пр.; по полите ѝ са появяватъ папуръ, игличина, кукурякъ, букови дървета и пр.; а подъ нея растатъ джове, леща, бобъ, загария и пр. Когато са изкачваме на нѣкоя планина, то забѣлѣваме, че на сѣки 107 стѣжжана въздухътъ става по-студенъ на единъ градусъ. И така, ако до полите на нѣкоя планина сѣществува 20-градусна топлина, то на разстояние отъ 107 стѣжжана нагоре тая топлина ще да бѣде вече не 20, а 19-градуса; на разстояние отъ 214 стѣжжана термометрътъ ще да ни покаже 18, и т. н. Нѣма никакво съмнѣние, че най-горѣщи страни на свѣтътъ сѣ оние, презъ които преминува екваторътъ; но ако ние да са възкачине на нѣкоя отъ тамошните планини, то нашето пѣтешествие ще да има голѣмо сходство съ пѣтешествието на оние хора, които излизатъ изъ Италия и дохождатъ въ Нова-Земя. Александръ Хумболдъ са е възкачвалъ на планината Чимборазо, която са намира въ южна Америка и която лѣжи близо до екваторътъ. Когато той са изкачилъ на 372 стѣжжана високо, то видѣлъ, че до полите на планината растатъ палми и други

растения, които могатъ да растатъ само въ най-горѣщите климати. Но да разгѣдаме това дѣло малко по-внимателно. Когато Хумболдъ са изкачилъ на 150 стѣжжана високо, то намѣрилъ такива растения, които растатъ въ южна Европа, като напримѣръ, лаврови и лимонови дървета; по-нагоре той намѣрилъ брѣзи, букъ и пр., които растатъ въ Германия и въ Россия; още по-горе — храстеци и такива треви, които са срѣщатъ само въ сѣверните страни; още по-нататкъ — мѣхъ и различни други ситни треви, които растатъ по ненаселените сибирски или полярни страни; най-послѣ, по върховете на планината лѣжале вѣчни снѣгове. Изъ сичкото това ние трѣба да си сѣставиме такова заключение: по полите на сѣка една планина растатъ такива растения, които сѣ своиственни на тамошната мѣстностъ; по полите ѝ най-напредъ са попадатъ гори, по-послѣ храсталаци и трева, още по-послѣ мѣхъ, и най-послѣ вѣчни снѣгове. Но у насъ са намиратъ достаточнo много твърде високи планини, слѣдователно ние можеме да видиме сичкото това съ очите си.

(Продѣжава са).

ЗА ВОСПИТАНИЕТО ВЪ АНГЛИЯ.

Ето азъ са намирамъ въ Оксфордъ подъ предводителството на одного отъ fellows'ите (които принадлежатъ на коллегията), който отговаря съ голѣмо удоволствие на сѣки мой въпросъ. Ние са намираме въ цѣвѣтникътъ (въ градината); на единъ рѣдъ съ него, отдѣленъ само съ една стѣна, лѣжи прекрасенъ бостанъ. И единътъ, и другиятъ принадлежатъ на одного отъ професорете. Азъ мисла, че не може човѣкъ ни да си представи по-удобно и по-поетическо жилище за единъ ученъ; но за това азъ мисла да поговора слѣдъ време, а сега ще да ви разскажа сѣщността на нашиятъ разговоръ. Оксфордъ са сѣстои отъ двайсетъ и четири коллегии или отъ двайсетъ и четири отдѣлни учрѣждения, които сѣ подпѣлно независими едно отъ друго и които иматъ, сѣки отъ тѣхъ, срѣднo число по петнайсетъ хилѣди фунта годишенъ доходъ, а коллегията Магдалина има даже повече и отъ 40 хилѣди фунта стерлинга. Освѣнъ това, въ градътъ са намира университетъ, който са посѣщава отъ цѣли рѣдове професоре и който служи за срѣдоточие на коллегияте. Коллегията са сѣстои: 1) отъ директоръ (head), който получава отъ 1000 до 3000 фунта на годината; 2) отъ fellows'ите съ 200 или 300 фунта заплата; 3) отъ тюторе (tutors), — тие иматъ сходство съ репетиторете, — или отъ надзирателите, които получаватъ своята заплата отчасти отъ коллегияте, а отчасти отъ слушателите (отъ 400 до 500 фунта); 4) отъ scholars'ите, т. е. отъ студентите, които за своите заслуги добиватъ степендии повече отъ 30 фунта; 5) отъ собствено студентите, които внасятъ опредѣлена заплата. Числото имъ е отъ 40 до 80. Отъ останалата часть на доходите, които получава сѣка една коллегия, са сѣдържатъ слугите, готвачете, стражарете и др. т., а освѣнъ тѣхъ и управителите, които управляватъ доходите и имането на коллегияте. Университетътъ е сѣставенъ отъ обществото на професорете и прилича на нашиятъ Collège de France. Студентите не са обязани да слушатъ лекциите на професорете. По голѣмата часть отъ професорете получаватъ отъ 500 до 600 фунта награда за тѣхните лекции. Ако двѣ или три катедри принасятъ по-малко отъ 200 фунта доходъ, то други даватъ

1000, и нѣкои отъ професорете на богословието получаватъ до 1600 фунта. Понѣкогашъ съ катедрата е свѣзанъ каноникатътъ или деканството при сѣборете, които даватъ отъ 1000 до 3000 фунта на годината, освѣнъ къщата и градините, които принадлежатъ на сѣщите сѣборе и отъ които са ползуватъ професорете. Но тие лица сѣ обязани да живѣятъ добре, да бѣдатъ гостеприемни, да участвуватъ въ всевъзможни подлиски и т. н., така щото, — както епископете и другите сановници, — тие твърде чѣсто харчатъ сичкиятъ свой доходъ. Въ Оксфордъ са намиратъ около 1000 студента *), а въ Кембриджъ 1100. Студенти са намиратъ и въ Лондонъ. Но, въобще, висшето образование сѣществува само за аристократете, за богатите, за мекшинството, изпърво за това, че то чини много (отъ 200 до 300 фунта на годината), а сѣблзненнието да са харчи колкото са може повече е доволно голѣмо; а второ за това, че то сѣставлява интелектуално (умствено) роскошество (чистата математика, и грѣцкиятъ и латинскиятъ езици) и спира началата на повече доходните катедри. Студентите занимаватъ по двѣ или по три стаи въ колегиите. Тие сѣ обязани да са явяватъ по осемъ часѣтъ въ черковата и по петъ часѣтъ въ обѣдниятъ салонъ (hall), да са вържатъ дома си часѣтъ по деветъ и да присѣдствуватъ на конференциите у тюторете, а послѣ пладне да ходатъ на нѣкоя отъ лекциите. Ако нѣкой отъ студентите не испѣлни тие правила, то са забѣлѣзва и наказва, особено ако неговите неточности са повтарятъ по-честичко. Който са върне дома си послѣ деветъ часѣтъ, той е направилъ погрѣшка; който са върне послѣ полунощъ, той е направилъ важно престѣпление; а който сѣвсѣмъ не ношува дома си, той са счита вече за най-важенъ престѣпникъ. Наказанията въ нѣкои колегии са сѣстоятъ въ париченъ шрафъ, който са захваща отъ шестъ шилинга до единъ фунтъ; въ други — отъ pensum'ътъ, който бива повече или по-малко продължителенъ, но най-чѣсто отъ личниятъ сѣдъ и отъ неудоволствието, които са праватъ отъ страната на директорътъ. На престѣпникътъ са не дозволюва да излазя вечеръ, изключаватъ са временно изъ колегиата или са изгонва окончателно. Тие подробности сѣ твърде важни, защото ни доказватъ, че въ Англия школьникътъ е повече, а студентинътъ по-малко свободенъ, нежели у насъ. Момчето, като стигне на възраст, не преминува изъ калугерската дисциплина въ пѣлна независимостъ, — преходътъ са извършва постепенно. Въ първоначалната школа ученикътъ въ много случаи е представенъ самъ на себѣ си, а въ университетътъ той не бива подпѣлно самостоятеленъ. Подобна предосторожностъ е твърде похвална. Навикътъ камъ свободата слуши като нравственна, а надзорътъ като физическа гаранция противъ злоупотреѣбението на свободата. Сѣщностъта, както видите, са заключава въ предохранението. Оксфордъ и Кембриджъ сѣ малки градовци, слѣдователно студентинътъ не е оставенъ, както у насъ, посрѣдъ искушенията на столицната, не е принуденъ да преминува сѣдешки живогъ, сѣ постоянно напрѣжение на мозакътъ, безъ необходимото противовѣсие на тѣлесните упражненія; той не е принуденъ да търси развлѣчения въ театртъ, въ казенетата, на булварете (градски улици насадени съ дървета) и посрѣдъ сичките възбуждения отъ свѣтътъ, отъ разговорете и отъ удоволствията. Въ Оксфордъ не биватъ писни сѣбраия: служащите въ университетътъ обикалятъ сичките

улицы послѣ деветъ часѣтъ и могатъ да вѣзатъ въ сичките тавернии (кѣрчми) и въ сичките публични заведения. Пиенците ходатъ въ Лондонъ или въ другите околни градове. Моятъ приятель ми разказа, че половината отъ студентите са отличаватъ съ чистота на нравите. Главниятъ имъ недостатокъ са заключава въ страстьта да пиятъ вино. Преди петдесетъ години пиянството е било господствующе явление и тука и въобще въ сичките висши класове, но сега то и тука и тамъ е станало вече рѣдкость. Ето ви още едно послѣднѣо благоприятно обстоятелство: както школьникътъ, така и студентинътъ оставатъ добри протестанти: религията, или баремъ уважението камъ нея, господствува. Изъ цѣли стотини млади хора, съ които моятъ приятель е ималъ случай да говори, само двамина обявили себѣ си за свободни мислители; седемдесетъ души принадлежѣле на либералниятъ протестантизмъ (Broad Church), а останалите сѣставляле двѣ отдѣления и наричале са High Church и Low church, изъ които едни обичале богати и роскошни обряди и тържественно богослужение, т. е. имале сходство съ пюезизмътъ, а другите стоѣле близо до калвинизмътъ и отличале са нѣколко даже и съ духъ за иконоборство. Занятията са продължаватъ приближително три години. Сичкиятъ първи курсъ са заключава въ повтарения на изученното въ школата. Първите два экзамена сѣ изключително граматически и лингвистически; тие обигрѣжатъ два или три грѣцки и латински автори, грѣцки и латински сѣчинения съ стихове и съ проза и нѣколко вопросы изъ библията и евангелието. Третиятъ экзаменъ обигрѣща тие сѣщи предмѣти, но вече въ по-пространна форма, и разгѣдва ги съ новъ поглѣдъ, а именно съ исторически, съ критически и съ философски. Слѣдъ време студентинътъ има случай да избере единъ пѣтъ послѣ трите экзамена: единъ изъ математиката, други изъ физиката и естественните науки, трети изъ езиците, историята, правата, и политическата економия. Студентинътъ, който не е можѣлъ да издѣржи экзаменътъ си, преминува въ друго завѣденіе и захваща изново, а ако прегѣрши поражение и втори пѣтъ, той обикновено оставя вече университетътъ. Студентите биватъ два вида: едни са стараятъ да добиятъ високи степени, които биватъ твърде полезни и които водатъ камъ важни дѣлжности при университетътъ, въ черковите и т. д., други (гис, както и у насъ въ Франция, сѣставляватъ болшинството) нѣматъ друго желание, освѣнъ да добиятъ атестатъ или дипломъ; тие посѣщаватъ само конференциите на тюторете, не слушатъ лекциите на професорете и органичаватъ са съ немного занятия. По-голѣмата часть отъ замѣчателните хора, които са образуватъ при тая система на воспитанието, сѣ или математици (особенно въ Кембриджъ) или хуманисти (scholars). Но въ послѣдните десетъ години старите предразсѣдоци захвататъ да ослабватъ: сѣвременните науки и мисли проникватъ отъ сѣка една страна и занимаватъ своето мѣсто; основаватъ са нови катедри, а други разширяватъ своите преподавания. Който желае да повѣри моите думи, той трѣба да обѣрне своето внимание на статитите, които сѣ излѣзле изъ подъ перата на Станлея и Джоетта, и на замѣчателната книга, която е озаглавена Essays and Reviews. Извѣстиятъ Максъ Мюллеръ преподава тука историята и философията на езиците. Но сичкото това е само една кора, само една вънкашность. Главното, съ което трѣба да са запознаеме, са сѣстои въ нравственостъта, въ характерътъ на мислите и въ преобладающите наклонно-

*) Двѣстъ числото имъ е порасло до 1300 души.

сти на човѣкътъ. А какъ живѣятъ тие млади хора и какво тие обичатъ? — За да отговориме на тоя въпросъ, ние сме длъжни да проживѣме тука баремъ шестъ мѣсѣца; но като имаме личенъ опитъ, то ще да приведемъ три-четири-обозрѣния на тѣхните нрави, които моите приятели ми предадоха за достовѣрни. Азъ говоря за „Пенденизъ“ отъ Теке-рея, за „Тома Броума въ Оксфордъ“ и за малкиятъ и доволно веселиятъ романъ, който е иллюстриранъ отъ самиятъ авторъ и който има заглавие „Приключенията на г. Верданта Грина.“ Сичката сѣщностъ са заключава въ това, че въ Оксфордъ и Кембриджъ дохождатъ само синовете на знатните семейства. Ето защо сичкиятъ тонъ на тие мѣстности е пригладенъ камъ характерътъ и камъ положението въ свѣтътъ на тѣхните обитатели. Съ една дума, ингелизските университети въ много отношения приличатъ на клубъ отъ аристократе или баремъ отъ богати хора. Много-богатите хора испроваждатъ въ тѣхъ синовете си само за това, защото желаятъ да имъ дадатъ възможность да добиѣтъ важни познанства. Нѣкои отъ бѣдните или незнатните студенти са стараятъ да угождаватъ на своите аристократически другаре, които слѣдъ време могатъ да имъ намѣратъ длъжностъ (living). Даже и самите нрави на университетите покровителствуватъ на тие сѣсловни (кастически) отличия. Въ нѣкои коллегии студентите-аристократете иматъ отдѣлна трапеза, особени дрѣхы и различни привилегии. Вообразете си сега, ако можете, подобни порѣдаци и подобни нрави въ нѣкое отъ голѣмите учебни завѣдения въ Франция. Авторътъ на Тома Броума указва въ коллегията св. Анвросия на цѣло общество бѣдни студенти, които сѣставляватъ нѣщо подобно на полустепендианти и които са наричатъ *servitors* *). Тѣхните богати и аристократически другаре глѣдатъ на тѣхъ съ покровителственъ погледъ и иматъ ги почти за слуги. А въ нашата тѣхническа школа на воспитателите не сѣ извѣстни нито имената на степендиантите. Тие имена сѣ извѣстни само на комитетътъ, който е обязанъ съ честта си да мѣчи. Тая деликатность сѣставлява принадлежностъ на духовното равенство. Въ Англия, напротивъ, положението въ обществото и сѣстоянието са цѣматъ твърде високо. „Стрѣмлението камъ униженото служение и поклонѣнието на парите, говори авторътъ на Тома Броума, сѣ най-распространените и най-срамотните наши пороци,“ — и то не само въ Оксфордъ, но и въ цѣла Англия. На друго мѣсто, като говори за свояятъ херой, той прибавлява: „Тѣшко е да са признае човѣкъ, но инстинктътъ му е внушилъ вече, че бѣдността е срамъ за ингелизинътъ, и че дорде не си са запозналъ съ единъ човѣкъ основателно, ти трѣба да направишъ видъ, че ушъ го считаешъ за такавъ единъ човѣкъ, който владѣе неограничено количество чисти пари.“ „Ако Черниятъ принцъ да би билъ тука, — говори едно отъ лицата въ романътъ, — то азъ би промѣнилъ неговата девиза: *Ich dien* (азъ служа) на слѣдующата: азъ плащамъ.“ Мнозина отъ тие млади хора иматъ 500 фунта стерлинга на годината, даже и повече, и считатъ тая сума за „джебъ-арашлъкъ.“ Освѣнъ това, търговците имъ даватъ стока навѣра. За тѣхъ е голѣмо удоволствие когато харчатъ много и когато играятъ роли; тие държатъ коне, кучета и канци; станте имъ сѣ наикитени роскошно и богато. „Лондонските винотърговци имъ испроваждатъ ликйоре (сладки ракии), на които едното стѣкло струва по една гиней (24 франги), и вино, на

което дванайсетѣте стѣклета чинатъ 2 гиней. Сигарите имъ са продаватъ по двѣ гиней за фунтътъ; а ананаси, оранжерейни плодове и най-рѣдки сладкиши имъ са подаватъ сѣка вечеръ на трапезата.“ Тие даватъ единъ другиму най-изнѣжените и най-тѣжките обѣди. возатъ са съ кола и пѣрската парите си по таверните въ Оксфордъ и въ другите градове, които лѣжатъ близо до голѣмите пѣтища. „Прѣзъ денѣтъ тие ходатъ на ловъ, играятъ на „стиплъ-чезъ“ и на билиардъ дорде са не затворатъ вратата на таверните, а послѣ захващатъ вече да играятъ *vingt-et-un* или безконеченъ булйотъ (игра на карти) въ своите стаи. И сичкото това са сѣпровождава съ пуншъ и съ други горѣщителни питиета до тогава, дорде и послѣдниятъ отъ тѣхъ е още способенъ да сѣди и да играе.“ Тѣхната университетска работа не е стѣснителна, а въ продължението на пѣрвата година тя е сѣвсѣмъ незначителна. — „Дванайсетъ двухчасовите конференции на недѣлята, новиятъ завѣтъ, пѣрвата книга на Херодата, втората Енеида, пѣрвата книга на Евклида, — вжобще два часа занятия на денѣтъ; сичко са свѣршва по дванайсетъ часѣтъ, а най-късно по единъ. Нѣма никакви допълнителни занятия, като напримѣръ, сѣчинения, стихове или други упражнения. Умниятъ студентинъ сѣвсѣмъ не трѣба да са приготвява; сичкото тукашно учение е той вече изучалъ; най-послѣ, той още отъ преди време знае предмѣтътъ на конференцията. И така, свободните часове сѣ много повече, нежели у насъ въ пѣрвата година за изучението на правата. Разбира са, че при тие условия е необходимо или да бѣде човѣкъ твърде прилѣженъ отъ природата или твърде самолюбивъ, за да са занимава много, а това сѣсгавлява принадлежностъ не на мнозина. Другите слѣдоватъ по своите инстинкти, и тука вече са изсказва подлѣжно силата на онова различие, което сѣществувва между ингелизския тѣ и французскиятъ темпераментъ. Въ Франция темпераментътъ са развива рано; вжображението на ученикътъ, който е сѣдѣлъ подъ затворъ въ продължението на дълги и тигостни часове, е разгорѣщено; врѣдителниятъ столиченъ въздухъ е повѣлялъ вече надъ него; най-послѣ, разговорите на по-старите и нѣколко разюзданната литература допълватъ останалото. Освѣнъ това, той има глупость да мисли, че да бѣде човѣкъ възрастентъ предивременно е почитно нѣщо. Като са избави изведнашъ отъ сѣка една контрола и като влѣзе въ столицината, той види около себѣ си само заразители примѣри, намира сичките скришни удобства и срѣща сѣблизнения въ сичките публични мѣста. При сичкото това, и общественото мѣние въ тие отношения е много снисходително: то вжвдига гласѣтъ си само когато види осторожность и добаръ тонъ и поинѣкогашъ, твърде рѣдко, осѣжда грубиятъ развратъ, пиянството и порочните свѣрзнии, които могатъ да са свѣршатъ съ бракъ изъ нисшите происхождения, но то глѣда снисходително на сѣка една играчка. Една майка ми говорѣше така: „Когато моите дѣца отиватъ въ Ангеръ, азъ зная това, но права видъ, че не зная.“ Имайте тактъ, мѣра и предусмотрителность: въ такавъ случай, както и въ сичките други, свѣтската мораль ви не предписва нищо особено. Младиятъ човѣкъ не знае, че на тоя свѣтъ нѣма по-лошаво нѣщо отъ убийството на силите му, че подобни отношения унижаватъ сѣрцето, че послѣ подобниятъ десетйогодишенъ животъ той ще да изгуби половината отъ своята воля, че мислите му ще да отговорятъ съ тѣга и съ горчивина и че сичкиятъ нсговъ вѣтрѣшенъ организмъ ще да ослабне и ще да са преобърне. Той

*) Въ сегашното време *servitors* повече не сѣществуватъ. р.

извинява себѣ си предъ своите собствени очи и говори, че мъжътъ е длъженъ да са досегне и да побара сичко, защото трѣба и да знае сичко. И наистина, той познава животътъ, но чѣсто отъ това изгубва енергията си, душевната си топлина, способностите си да дѣйствува, и на триесетогодишниятъ си възраст той е годенъ само за чиновникъ, за дилетантинъ, за провинциалъ или за капиталистъ.

(Свършва са).

ЗА НАШИТЕ СЪДРУЖАВАНИЯ, КОИТО НОСАТЪ НАЗВАНИЕ ЕСНАФЕ.

Историята на търговията, като сѣка история, захваща своето начало на Востокъ. Въ старите времена търговията са е ограничавала съ това, че сѣко едно племе, което е имало нѣденъ хамбаръ, т. е. което е събрало изобилно единъ какъвто и да е предметъ, е закарвало своята стока въ друго село, въ другъ градъ или у друго племе и промѣняло тѣе за други стоки. Но подобна търговия е происходила и въ единъ и сѣщи градъ или въ едно и сѣщо село. Така напримѣръ, земледѣлецътъ е давалъ на кройчътъ жито и земаалъ си е дрѣхы, овчарътъ е давалъ на сѣсѣдътъ си сирене и земаалъ си е царвуле, вино и др. Единъ малакъ напредокъ въ търговията са е появилъ само отъ онова време, отъ когато търговците сѣ захванале да употрѣбляватъ такавъ единъ предметъ, който са е цѣнилъ отъ сѣкиго, който е можѣлъ да са дѣли на части и който не са е сѣричалъ изобилно въ природата. Най-напредъ той предметъ са е сѣстоялъ отъ прости метали, като отъ желѣзо, нахсанъ на части бакжръ и пр. На тѣе парчета сѣ даде една опредѣлена форма покъсно. Така вапримѣръ, тогавашните пари сѣ са сѣстояле отъ пѣрчици, отъ четвероугалници и отъ други такива. Най-послѣ, била измислена двешната форма на парата, като снабдѣваме нейното лице съ числа, съ фигури и съ надписе. Така са е образувала нашата пара, за която сѣ са употрѣбляле вече не обыкновенни, а по-рѣдки и по-добри метали. Тѣе по-сѣщи метали сѣ среброто и златото. Въ това сѣщо време са умножиле и предметите на търговията. Най-напредъ търговията са е развила по сухо, а послѣ нея са е появила и морската търговия. По сухо търговията са е водила най-повече отъ цѣло общество търговци, които пътувале заедно и които сѣставляле така нарѣчени керване. Тѣе употрѣбляле за пренасянieto на стоките си камили или магарета. За обезпечението и улесненieto на тѣе търговски пътешествия сѣ захванале да строятъ пѣтища и мѣста за почивка, които са наричатъ керванъ-серае; опредѣлиле сѣ мѣста за търговията и назначиле сѣ дните, въ които тя трѣбало да стане. Съ тоя начинъ търговията е станала причина да са устроятъ и да са уголдѣматъ много градища; тя е помогнала тѣе много въ разпространението на просвѣщенieto и на географическите познания. Множество търговски мѣста на Востокъ сѣ биле въ сѣщото време и свѣщенни, защото търговците сѣ намѣрвале по тѣхъ не само почивка послѣ тѣшеото пътувание, но и безопасно убѣжище отъ нападенията на разбойниците. Единъ отъ пѣрвите народи, които са славатъ въ историята съ тѣхната търговия, сѣ безъ никакво сѣмѣние финикияните. Мѣстоположението на страната, която сѣ тѣе населяле, имъ е помагала

тѣе много въ това отношение. Като лѣжала по брѣговете на морето, тая страна е станала сѣдоточие на търговията между вътрѣшността на Азия и между Западъ. Финикияните ладии сѣ пътувале май по сѣщите морета на стариятъ материкъ, по Черното-море, по сѣщото Сѣдиземно-море, по Атлантическия-океанъ, по Червеното-море, по Персѣйския-заливъ и даже по Индийския-океанъ. На Британските островѣ финикияните сѣ търсѣле сѣщи метали, янтаръ (кххлбаръ), олово, пурпуръ, вапцѣли и др. Отъ брѣговете на Черното и на Каспѣйското морета тѣе сѣ носѣле бакжръ и други метали, робе и коне. По сухо тѣе сѣ са пускале камъ югъ въ Арабия, най-много въ Сѣстливата, дѣто са е намиралъ важниятъ търговски градъ Петра. Тоя градъ не е билъ нищо друго, освѣнъ голѣмо складѣще или стоварище на арабските произвѣдения и на египетските и индийските стоки. Изъ Египетъ финикияните сѣ износѣле най-много жита и памучни стоки. На Востокъ тѣхната търговия са е простирила до Палестина, до Сирия, до Вавилонъ и до Ассирия, отъ дѣто сѣ купувале смоени, стафиди, дървенно масло, балсамъ, вина и вѣлна. На голѣмиятъ пътъ между Туръ и Вавилонъ сѣ са намѣрале голѣмите градища Балбекъ и Палмира.

(Продѣлава са).

НАРОДНИ ПѢСНИ.

Сѣдналъ е Стефанъ, Стефано,
Сѣдналъ е да си вечера
Съ негова вѣрна булчица,
Съ негова стара майчица,
Съ негови дрѣбни дѣчица.
Минало, що е минало,
Виното имъ са дожрши,
Стефанъ Еленки думаше:
„Еленко, либе гиздаво,
Я земи златни свѣшници
И сребарните лукале,
Па иди долу въ земянкѣтъ,
Наточи вино червено
Отъ стара доза винѣва.“
Еленка си го послуша,
Па зема златни свѣшници
И сребарното лукале,
Отиде долу въ земянкѣтъ, —
Ала е вѣтрѣцъ повѣилъ
И ѣ угасилъ свѣшчаца.
Върнала са е Еленка
Да си свѣшчица запали,
Па са при неиджуръ запряла
Да чуе що са приказва.
Свѣжѣрва дума Стефану:
„Синко, Стефано, Стефано,
Я си попитай булката
Кѣде е днеска ходила
Съ твоите млади чираци?“
Стефану тѣшеко станало,
Па на Еленка думаше:
„Либе хубава, Еленко,
Я иди въ соба писана,
Огвори севли санджѣи,
Извади нова премѣяна,
Та са хубаво премѣи,
Че щемъ на свадба да идемъ.“
Послушала го Еленка,
Па влязла въ нови одаи
Та са пакити, патруфи.

ците фразн: „Влѣзте, господаю, влѣзте! Нашата стока е издѣла изъ Фуксовата фабрика вчера, а докарана е изъ Франция завчера . . . Помада, шалове, курдели, пелетки . . . Нашиятъ господаринъ ходи сѣки день въ Парижъ и докарва нова стока сѣка недѣля . . . Какво ви е угодно да купите?“ — „Конски торби“, отговаря покупателятъ. — „Имаме, имаме . . . Изъ Парижъ ги . . .“ Отъ французска коприна . . .“ „А вие, господариню, какво желаете?“ пита кикалото и обжрца са камъ нѣкоя мадама. — „Кравешно масло“, отговаря тя. — „Имаме, имаме . . . Влѣзте вътре . . . Господаринътъ ми купи нови ведра . . . Буталката ни е донесена изъ Парижъ. Днеска е избутано, господариню! Прѣсия платна, копринено масло, сѣрмено дървено масло, парижски рогожи . . . Влѣзте, господарю!“ . . . Сжщото намираме и въ календарътъ на . . . Но чий е тоя календаръ? Пие знаеме, че „Лѣтоструй“ са издаваше, редактируваше и, по думите на г-на Богорова, скопосваше отъ г-на Данова, а така нарѣчениятъ „Български народенъ календаръ“ са редактирува, както са види изъ заглавнето на книгата, отъ г-на Я. Ковачова, слѣдователно и неговото знамѣното предисловие е написано отъ него. Да видиме сега какво ни разказва това предисловие. Во время оно, когато г. Дановъ още не е ималъ честъ да влѣзе въ тѣсни сношения съ г-на Ковачова, то „Лѣтоструйътъ“ му е сръщалъ множество препятствия и излазилъ е криво и слѣпо; но днесъ, когато провидѣнието е така милостиво камъ българскиятъ народъ и когато българските носове добиватъ способностъ да мершатъ даже и копривата, подъ ясно-то небе са е появилъ г. Янко или Янко (така са подписва той самъ) Ковачовъ и даровете на литературните хенни захващатъ да са изливатъ надъ насъ „яко благово-нии елей.“ Самъ г. Ковачовъ ни явява въ своето предисловие, че тоя велики мъжъ, въ продължението на довольно кратко време, е извършилъ слѣдующите велики и достохвални дѣла: 1) той са е постаралъ да осмисли програмата на „Лѣтоструй“ и „подобрилъ“ е сждржаннето му; 2) той го е напечаталъ ефтино и далъ е и на себѣ си и г-ну Данову (г. Ковачовъ и г. Дановъ сж сждружници) възможностъ да разбогатѣятъ (цѣната на календарътъ си остава сжщата); 3) той е „подалъ на народътъ“ такова една книга, която е полезна на сѣко едно сжсловие“ (??? чужди мисли). „Лишение-то отъ добри прѣводачи и оригинални списовачи, — говори г. Ковачовъ, — кон-то да сж изучили всестранно положение-то и нужди-тѣ на народа ни, за кого-то искатъ да пишатъ; оскъдността отъ материалъ изчерпанъ само изъ народний животъ, колко-то са отнася до по-добрене-то на състояние-то му изобщо, както и изъ по-вѣщи-тѣ чужди списовачи; неуредно-то и сжкото печатание при чуждепци-тѣ. (Така, г. Ковачовъ, така . . . Г. Дановъ е намѣрилъ похлупците си . . . Парижките най-напредъ.); и (,) най-сѣ-тиѣ, мъчното расправяние на напечатанни-тѣ вече-шестъ годишни течения: всички тѣзи сж едни измежду много-то други причини и сжжикъ, за дѣто ние, — съ жалостъ го казваме, — не можахме да отговоримъ напълно на обѣщания-та си и да оправдаемъ ожиданя-та на читатели-тѣ на „Лѣтоструя.“ За напредъ обаче редакция-та взе подъ внимание сичките гореспомѣнати прѣчки и са по-стара за тѣхно-то отстранение.“ Тука сме длжжикъ да напопомниме на читатели-те си още веднашъ, че сичко-то това пише редакторътъ на „Българскиятъ народенъ календаръ“, т. е. г. Ковачовъ или сждружникътъ на г-на Данова. Слушайте сега. „За да бжде програмата на „Лѣтоструя“ съ по-добро и по-обширно сждржанние, редакция-та влѣзе за напредъ въ сношение съ сички (О,о,о!) учени наши мъже, кон-то сж въ отечество-го или извънъ него. А за да бждатъ статии-тѣ по-любопитни и по-полезни за про-читание, редакция-та (?) рѣши, що-то за напредъ освѣтъ други-тѣ отдѣли за астрономический, статистический, селско-сѣианский, забавителний и пр., да има единъ — за свѣтски преглѣдъ и други по-общиренъ отдѣлъ за

черковно-училищния Календаръ (???). А пакъ. (Паки и таки съ миромъ господу помолимся) за да бъде печатание-то колко-то е възможно по-углавно и по-евтино (Ние мислиме, че последниятъ извѣстие е важно не за публиката, а за г-на Данова et Cie и за г-на Ковачова), книжарницата са сговорили за печатание-то му съ повоотворената у Виена Българска печатница, която още тази година прие живо участие, и въ редакцията на „Лѣтоструя“, като са залѣгнали да принади на съдържане-то му отлични статии (?) и изображения. Но стига толкова. Литературните „кликани“ не сж останали ни на една нота назадъ отъ търговските, защото и въ тѣхните дюкяне са продаватъ само голи думи в сѣмо празни обѣщания. Но тука са появява единъ твърде интересенъ въпросъ. Ние би желали да знаемъ какви кочи похте драската по сърцето на г-на Данова? Ние би желали да знаемъ какви сърдечни ядове кипатъ въ утробата на това вѣчно „кликало, когато даже и неговиятъ най-сърдеченъ приятелъ, неговиятъ сждружникъ и неговиятъ словеситѣйши чиракъ, укорява неговите прошедени „Лѣтоструя“; когато му казва въ очите, че тие „Лѣтоструя“, които той е възхвалявалъ до небесата въ продължението на пѣли шестъ години не сж отговаряме на своето назначение? Но не плашете са, братии българе! Г. Дановъ е не поетъ, не самолюбивъ сичигеръ и не себѣлюбивъ литераторъ, а търговецъ, „кликало“, комерчески аверпестъ и пр. и пр. и пр. — „Братия и християне, купете си по единъ „Лѣтоструя“,“ вика кликалото. — „И ланскиятъ още не сжмъ прочелъ“, отговаря покупателътъ. — „Ланскиятъ не бѣше като тая-годишниятъ“, казва кликалото. — „А какво различие има между ланскиятъ и тая-годишниятъ?“ пита покупателътъ. — „Ланскиятъ не хелаше, ланскиятъ бѣше боклукъ, ланскиятъ не бѣше за нищо и за никакво“, отговаря кликалото. — „А защо не хелаше ланскиятъ?“ пита покупателътъ, които е взброялъ вече за него паричките си. — „Защото азъ лани печатахъ не въ народната печатница, защото лани българските учени не бѣха още учени, защото г. Ковачевъ са не бѣше още появилъ на литературниятъ хоризонтъ, защото моята глава не бѣше още на мѣстото си, защото Салуновъ III не бѣше още прегървалъ Минерва, защото Наполеонъ III бѣше още живъ, защото пѣсенята „Де е родътъ ми?“ не бѣше още испѣяна (въ салонътъ) на „Славянската бесѣда“, защото „Манчовъ не бѣше още жененъ“, и пр. и пр. Да поговориме сега за сждържането на самиятъ календаръ. За първите XLII страници, които не сждържатъ въ себѣ си нищо особено, т. е. които можеме да намѣриме въ сѣки единъ календаръ, ние нѣмаме нужда да говориме, слѣдователно нашата длжностъ е да разгѣдаме само оная частъ на календарътъ, която е вмѣстила въ себѣ си сичката есенция на мъдростта. Между важните явления, които сж са появили въ продължението на 1873 година, ние намираме слѣдующите: 1) „Гавриилъ Ефенди са отдѣля отъ Екзархията; 2) Донъ Алфонсъ отъ Бурбонъ (?) прилялъ главната команда надъ карлистски-те войски въ Каталония; 3) Лауринский воцѣосъ са свършва; 4) Въстание-то на Сѣверо-Американски-тъ Медонъ-индийци (не индийци, а индѣйци); 5) Графъ-тъ отъ Парижъ въ Фросдорфъ при графа Шамборда (не разбираме какво е направилъ той графъ при другиятъ графъ); 6) Обнародване на единъ договоръ между Россия и Бохара,“ и пр. Видите ли какви чудеса може да направи единъ разумнъ книгопродавецъ и единъ още по-разуменъ книгопечатаринъ? Ако г. Дановъ да не би издалъ своятъ знаменити календаръ за 1875 г., то българскиятъ народъ би останалъ невѣжда въ много отношения и за историята би биле изгубени множество важни факти и доволно богатъ материалъ. Освѣнъ това, мадритската учена академия и Медокъ-индѣйците рано или късно би останали безъ хронографъ и историята имъ би са затжикала отъ вѣковете. Отъ 4-та до 28-та страница на „Народниятъ календаръ“ е помѣстено политическо

обозрѣние за преминалата 1874 година, което цѣма почти никакво значение за българскиятъ народъ, защото въ него са разгѣдватъ такива въпроси, за които българите иматъ слаби понятия и които сж за тѣхъ малко интересни. Ние мислиме, че единственната причина, която е накарала г. Ковачева да помѣсти въ календарътъ си това обозрѣние, сж биле портретите на напата, на „германскиятъ побѣдоносенъ памѣтникъ“, на графа Шамбора, на Базена, на Донъ Карлоса и пр. Тие портрети сж са намирали въ нѣмските типографии готови, слѣдователно г. Ковачовъ е ималъ случай „да напечата своятъ календаръ евтино и да го украси съ различни изображения.“ Сачкото това ни напминава приказницата за циганинътъ, които, като намѣрилъ въ чуждите мандри много масло, намазалъ и клѣщите си. Вториятъ недостатокъ, който са срѣща въ това обозрѣние, е правописанието, на което не са е обжрчало почти никакво внимание. Статията на г-на А. Т. Панова „До дѣ сме достигнали?“ е доста добра, ако и да е кратка. Сжщото ще да кажеме и за изваѣчението изъ Каницовите труди. Послѣ изваѣчението изъ пжтешествията на Каница, въ календарътъ сж помѣстени нѣколко доволно интересни животонисания, но и тѣхното сждържане е нежнано и неудовлетворително. Ние мислиме, че отъ историчите и биографите са изискватъ не само сухи факти и не само хронологически забѣлжжки и напмѣнования, а и критически изслѣдования за това или за оново лице, за това или за онова явление и за тая или за оная епоха. Така напримѣръ, за насъ е важно не че Александъръ Теодоровичъ Гидфердинъ е билъ помощникъ на Н. А. Милютинъ, не че е писалъ въ „Русскиятъ Инвалидъ“ и въ славянофилскиятъ „День“ и не че е напасалъ множество за насъ почти неинтересни дѣла, а че са е занималъ съ българите и съ тѣхната история и че е далъ на тая наука доволно живо направление. Съ една дума, отъ историкътъ и отъ биографътъ са изисква да опредѣли заслугите на това или на онова лице, да ни разскаже какво влияние сж имали неговите труди на народътъ, каква полза сж принесли неговите открития на човѣшество и пр. Повѣстята на Жилъ Поля Фридриха Рихтера „Новата година на единъ злочестникъ“ е твърде слаба и неудовлетворителна, защото въ нея са срѣщатъ само голи фрази, безъ никаква художествена отдѣлка, безъ никаква свѣза и безъ никакво философическо сждържане. Изъ тоя разсказъ ние разбрахме само това, че единъ грѣшникъ ималъ напасте да заспи и да сжнува, че неговите грѣхове сж голѣми и че неговата старостъ е неутѣшителна, и когато са пробудилъ, той станалъ добаръ човѣкъ. Но да не забравите, че сичкото това са е случило на бждни вечеръ срѣщо нова година. Разсжденията на И. А. Тонджорова, които носатъ заглавие „За женидбата“, са повтарятъ въ сѣка нравоучителна книга и не сждържатъ въ себѣ си нищо особено. Сжвременните понятия за тоя въпросъ иматъ сжсѣвъмъ другъ характеръ. Статейките „За писменните глѣбци“, и „Стопанските и Домашните бѣлжжки“, сж доста добри и доволно интересни. И така, по-лека-лека ние дойдохме до литературните произвѣдения, които носатъ название изящна словѣсностъ. Но най-напредъ ние желасме да попитаме г-на Данова или г-на Ковачова за кой даволъ са препечатва толкова пжти бездарната, купата, слѣпата и безсмисленната а ла „Българъ-рода“ поезия „Дѣ е родътъ ми?“ До кога и до кой день ще да бждеме ние идиоти и безтактни мислителни? До кога ще да са въсхичаваме съ глуповото и съ безцвѣтното? Четете.

Дѣ й родътъ ми? (2)

Срѣбробистъръ-тъ лѣй си Дунавъ,
Гроздъ расте въ ловята хубавъ,
И Балканътъ гърделивъ
Рай земя за кой-то е живъ:

Тя зема е много красна —

Вългарско е родъ-тъ ми! (2)

Дѣй родитъ ми? (2) *)
Тамъ стича и дѣй Марица
Срѣботъчнѣ-тъ си водицѣ,
Вредъ за драгостъ цвѣтъ цвѣти,
Рай-блаженство намъ вѣсти:
Ти земя е съ хубостъ пълна —
Българско е родитъ ми!

Подобни стихове не сѣ излизали изъ подъ перото и на най-глупавото човѣчество. Ако нѣкой да би добилъ желание да сравни тая пѣсенъ съ произвѣденията на г-на Сапунова III., той би получилъ двѣ квадратни глухости. Сжщото ще да кажеме и за поплъ Пиколово стихотворение „Кѣде?“ Но най-вѣзжителни въ тоя календаръ сѣ така нарѣченните „Народни пѣсни“, които сѣ положени още и на ноти! Питане е, какво подразумѣва г. Ковачовъ, т. е. редакторътъ на „Българскиятъ народенъ календаръ“ подъ думите народни пѣсни? Както сичкиятъ свѣтъ, така и ние, подъ име народни пѣсни подразумѣваме оние народни произвѣдения, които сѣ произлѣзли изъ самиятъ народъ, които изобразяватъ народните вѣрования, понятия и стрѣмления, които твърде чѣсто биватъ хронографи на прошедшето и въ които пѣснотворецътъ не играе никакви роли. Съ една дума, народните пѣсни, — които биватъ или религиозни, или исторически, или лични (подъ име „лични“ ние подразумѣваме оние пѣсни, които описватъ нѣкое отдѣлно сѣбитие или вѣкое лично чувство), — са появявайтъ сами по-себѣ си и сжчинителътъ имъ са губи неизвѣстно дѣ. Разгърнете сборникътъ на братия Миладиновци, разгледайте народното богатство и сжставете си понятие за творческата сила на народътъ и за неговата изустна литература. Изъ тоя сборникъ са види, че народътъ, които не е знаалъ да чете и да пише, е ималъ свои хронографи, свои литературни, свои истории и свои проповѣдници. Но за тие нѣща е писано до толкова много, щото за насъ не остава нищо друго, освѣнъ да посвѣтуваме г-на Ковачова да бѣде други пътъ по-остороженъ и да не мѣша народното творчество съ бездарната наша сжвременна поезия. Прочетете и тая пѣсенъ:

Сутрена рано излезохъ, само,
По хладенъ ветрецъ да се разхождамъ,
Тамъ намѣрихъ малка мома
Дѣ ходи мила въ нова градинка
Да бере цвѣте да се накинчи
Да са накинчи и украси (?);
Нейното бѣло прекрасно лице,
Неволно тегли да ме привлече
Да я обикна както тя менѣ.

Изпърво, тоя пѣсенъ е написана безграмотно и съ множество орфографически и граматически погрѣшки; а второ, тя нѣма нито поетически красоти, нито смислъ, нито гладкостъ, нито правилни изречения. Ние мислиме, че тя е преведена отъ нѣкой чуждъ езикъ. Ето ви, по мнѣнието на г-на Ковачова, какъ трѣба да са рекомандуватъ нашите народни пѣсни! Ако тая пѣсенъ да би била съставена отъ самиятъ народъ и ако да би са пѣла не въ „Славянската Бесѣда въ Виена“, а на Старопланина, то тя би била сложена така:

Излѣзохъ рано предъ зора
По зелените ливаде,
По меризливни градини,
Подъ вѣчестите дървета;
Тамо заварихъ момиче,
По градинка си ходеше,
Сѣбакви цвѣта береше,
Руса си глава китеше;
Кога момиче погледнахъ,
Сърцето ми са нарани и т. н.

Повѣстѣта на Павла Хайзе „Ермания“ не е така сжщо на своето мѣсто, т. е. не е за българете. Въ гер-

манската литература има много по-добри, по-полезни, по-поучителни и по-интересни за българете повѣсти и разкази. Между различните анекдоти и изрѣчения, на които г. Ковачовъ е далъ заглавие „Размѣсени“, са намиратъ нѣколко избрани и преведени удачно, но и нѣколко твърде плоски басни. Да кажеме нѣколко думи и за статистическите свѣдѣния, които занимаватъ въ „Народниятъ календаръ“ цѣли 24 страници. По интересни ли сѣ тие свѣдѣния за насъ? На тоя въпросъ сѣки отъ насъ ще да отговори двоезначително, т. е. „и да и не.“ Ние са надѣваме да намѣриме въ „Българскиятъ народенъ календаръ“ статистически свѣдѣния за България, а срѣзнахме само джгли и широки, преведени изъ руските календари, статистически бѣлѣжки за руските учебни за вѣдения! Но стига толкова. Както са види, новата редакция на покойни „Лѣтоструй“, е работила така сжщо безъ глава, както и сичките нейни предшественници. Български народенъ календаръ! Ние сжвѣтуваме г-на Данова да напише и народна аритметика.

ПОЛЕЗНИ КНИГИ.

*** Patterson I. Arthur. The Magyars. Their Country and its Institutions. With Maps. 2 тома. 1871 г., in 8°. Тая книга, която е посвѣщена на маджарскиятъ народъ, е една отъ най-добрите сжчинения, които иматъ цѣлъ да опознаятъ публиката съ социалните и политическите сѣбития въ восточна Европа. Въ нея са говори не само за маджарете, но и за другите народи, съ които иматъ снѣшения.

*** Paspati, Alexandre G. D. M. Etudes sur le Tschinghianes ou Bohemiens de l'Empire Ottoman, Constantinople Imprimerie Antoine Koramela. Заглавието на тая книга не сжотвѣтствува на своето сждържание. Ние са надѣваме да намѣриме въ нея исторически, етнографически и статистически изслѣдования за цыганскиятъ народъ, а намѣрихме само джгли разсѣждения за неговиятъ езикъ.

*** Sybel, Heinrich v. Geschichte der Revolutionszeit von 1795 bis 1800. 1 Bd. Düsseldorf (4 Bll. 368 стр. in 8°). Чини 2 талира. Това сжчинение заслужа особено внимание, защото е написано безпристрастно, остроумно и острожно. Освѣнъ това, авторътъ е употребилъ сичките си сили да разгледѣ почти сичките по-важни мѣстия за тая важна епоха и изказалъ е своето мнѣние съ критически тактъ.

*** Bücheler, C. Gewerbe- und Handelsgeographie nach den neuesten Quellen bearbeitet. 2 Bd. Verlag von Wilhelm Neubing Stuttgart. Авторътъ на това сжчинение, който е извѣстенъ вече като специалистъ по науката за търговията, са е рѣшилъ да исплани твърде тѣжко предприятие, т. е. той са е постаралъ да разгледѣ сичките части на свѣтътъ и да опредѣли тѣхното значение въ всемирната търговия. Освѣнъ това, той е употребилъ особенни усилия да опише какви именно произвѣдения излизатъ изъ тая или изъ оная страна и какви продукти сѣ нужди въ различни крайове. Ако рѣшението на тие въпроси и да е тѣсно, но авторътъ е испланилъ своята цѣлъ доволно удовлетворително. Като има множество вѣрни источники и като са ползува отъ богатъ материялъ, Бюхелъ ни дава пълно обозрѣние за всемирната търговия и опредѣлява даже и физическите условия на сѣка една страна. Ние рекомандуваме тая книга на нашите търговци, които иматъ голѣми нужди въ това отношение. Не би било лошаво да са преведе тоя трудъ и на български езикъ.

*** Mauser, A. Lehrbuch der Agriculturchemie. Тая книга е твърде полезна за земледѣлците.

*** Thomson, David. Hand-Book of the Flower Garden. Oxford. II vol. Тая книга заслужа особено внимание отъ сѣраната на градинарете.

Westermann, H. Beobachtungen auf dem Gebiete der Pädagogik. Leipzig. Duncker und Humblot. (5 Bll. 93 S. 8). Авторътъ жѣлае да даде на педагогитѣ по-голѣмо значение и да я воведе въ ержѣтъ на науките. Той полага нейното основание на естествените науки. Това сжчинение заслужа подѣлно нашето внимание.

*) Трѣба да знаете, че тоя стихъ са повтаря два пъти.

Ние съветваме нашите педагози да го преведат на български езикъ, защото у насъ за тая наука съществува страшенъ хаосъ.

Л а м а и с к и й, В. Объ историческомъ изученіи греко-славянскаго міра въ Европѣ. С. — Петер. 1871 г. in 8°, 316 стр.

РАЗЛИЧНИ ИЗВѢСТІЯ.

* У арабите, отъ осмиятъ и до началото на шеснайсетиятъ вѣкъ, сѣ са употрѣбляле ситни стѣклени монети. Множество отъ тие монети, които сѣ вапцани съ различни бои, т. е. които сѣ имале спорѣдъ боята различни цѣни, сѣ донесени въ Европа и намиратъ са въ различни монетни хранилища.

* За производството на своите работи човѣкътъ е употрѣблялъ до сега нѣколко двигателя, като напримѣръ, движението на вѣтровете, течението на водата, парата, нагрѣваниятъ въздухъ, животната сила и електричеството. Сичките тие двигатели, освѣнъ послѣдниятъ, сѣ сходни по своето произхождение. Ние знаемъ, че вѣтрътъ, който върти платната на вѣтарничевите воденици и който дава ходъ на корабите, е обязанъ за своето произхождение на температурата, която бива различна на различни мѣста и която накарва въздухътъ да се премѣща отъ едно мѣсто на друго. Съ една дума, вѣтарътъ произхожда отъ топлината, която отъ своята страна е произвѣденіе на слънцето. Ние нѣма да сомняваме ако кажемъ, че слънцето съ своята топлина привождатъ въ дѣйствиѣ нашите вѣтарни воденици и че то вози по морето нашите кораби. Погледайте на стѣнния часовникъ и помислете си за оная сила, която накарва маятникътъ да се люшка и указателътъ да върви. Вие твърде добре знаете, че неговата сила са заключава въ киеците, които тѣлятъ механизъмътъ надолу, или, да кажемъ по-вѣрно, на оная рѣзка, която е повдигнала киеците нагоре и която е накарала тежестта да произвожда движение. Така сѣщо, когато едно количество вода съ своето падение съобщава движение на нашите воденични колѣла, то ние трѣба да търсиме движащата сила не въ притяжението на водата отъ земята, а да разгледаме тоя въпросъ малко по-отъ близо, т. е. да намериме причината, която е изкачила тая сила нагоре и която ѝ е дала възможность да слези надолу. Тая причина е така сѣщо слънечната топлина: отъ нейните дѣйствия са повдигатъ испарения преимушественно изъ тропическите морета и послѣ падатъ на земята като роса, като дждъ, като слана и като снѣгъ. Тие източници хранатъ рѣките, езерата и пр. и пр. И така, на воденните двигатели ние трѣба да глѣдаме като на машини, чрѣзъ посрѣдничеството на които силата на слънцето дава ходъ на нашите работи. Когато са ползуваме отъ парата или отъ нагрѣваниятъ въздухъ, ние извлачаме съ помощта на химическите способности изъ дървото или изъ каменните въглища оная топлина, която е била пожертвована на тие горящи материи отъ слънцето въ времето на тѣхния растителенъ животъ. Да кажемъ на кратко, ние и въ тоя случай употрѣбляваме слънечна топлина, съ която зиме нагрѣваме нашите жилища. Както слънцето съобщава на растителното и на животното царства не само топлина, но и свѣтлина, така и наопаки изъ растенията и изъ животните ние можеме да извлѣчеме и топлина и свѣтлина. Когато голѣмите градове са освѣтляватъ съ газъ, то и въ неговата свѣтлина ние видиме слънечни лучи, подъ дѣйствието на които първобитния растителенъ миръ е погълналъ изъ атмосферата въгленната кислота. Да приведемъ и друго сравнение. Когато западнѣме доева свѣщъ, то изгаряме оние углеводородни части, които животното е извлѣкло при животътъ си изъ растителната храна; а растенията отъ своята страна добиватъ въглеродъ чрѣзъ сѣдѣйствието на слънечната топлина и свѣтлина. И така, ние сме обязани и за свѣтлината на свѣщъта на слънцето. Ако ние и да не можеме да видиме съ очите си, а между животното и паровата сила има го-

лѣмо сходство: ако за нашите парови машини е нужна топлина, то тя е нужна и за животните; а ако животното губи малко-по-малко своите сили (силата е топлина), то и машината, чрезъ своето тѣркане, умалява постепенно своята непобавляюща са сила. Отъ сѣко едно движение на животното са губи извѣстна частъ топлина, която то е заимствовало отъ храната или отъ слънцето. Борбата, движението на войските, нашето въсклѣчаніе нагоре и пр. сѣ плоди отъ слънцето,“ говори Тиндалъ *). А отъ дѣ слънцето добива тая сила? Ние мислимъ, че и тая сила е плодъ отъ химическите процеси, които произхождатъ на слънцето и които служатъ за источникъ на свѣтлината и на топлината. Отъ сичките химически процеси, които иматъ двигателна сила, човѣкътъ са е ползувалъ само отъ горѣнието, и само въ послѣдното време той е обърналъ своето внимание къмъ другъ единъ още новъ за насъ химически двигателъ, т. е. къмъ окислението на металите, съ помощта на които са привождатъ въ дѣйствиѣ електродвигателите. Но нашите свѣдѣния както за тоя предметъ, така и въобще за примѣненіето на химическите дѣтели при добиваніето свѣтлина, топлина и движение, са намиратъ още въ младенчество. Но ето днесъ са появява и още единъ двигателъ. Томмази са старае да произвѣде движение не съ помощта на топлината, а съ помощта на тяготеніето. Месѣчината и слънцето привлачатъ къмъ себѣ си моретата и произвождатъ приливе и отливе, слѣдователно Томмази са старае да са възползува отъ тая сила и да я употрѣби за двигателъ. Въ С. Мало, по брѣговете въ сѣверна Франция **), нѣколко капиталисти сѣ са рѣшили да направатъ такава фабрика, дѣто, намѣсто парови машини, ще да дѣйствува приливътъ и отливътъ. Сжщиятъ г. Томмази е употрѣблялъ вече за тая цѣль и други двигателъ. Тоя двигателъ е нагрѣтано масло. Нагрѣтното масло бива въ много отношения по-економическо отъ водата, защото изисква по-малко дърва, защото не произвожда възриви и защото машината занимава по-малко пространство.

— Предсѣдателятъ на „Дружеството за разпространение полезни знания“ г. Димитраки х. Василевъ подари петъ годишни течения отъ вѣстникъ „Знание“. Сжбраието на „Дружеството“ рѣши едногласно, щото тие петъ течения да са испроваждатъ до „Македонската дружина“ въ Цариградъ, за да ги испроводи по Мекедония. Г. Петаръ Фитовъ и неговата сжпруга подаряватъ така сѣщо десетъ годишни течения отъ вѣстникъ „Знание“ за сжщите български мѣстности. За сжщата мѣстность ще да са испроважда по едно годишно течение и отъ гл. Тома Радулеско и Пегра Михалова. „Дружеството за разпространение полезни знания“ ги благодари сжрдечно! Д. И в а н о в ъ.

ОТЪ РЕДАКЦИЈАТА.

— Умоляватъ са нашите учени бжлгаре да ни испроваждатъ народни лѣсни, пословици, гатанки и други народни предания. Молимъ така сѣщо нашите учители да ни испроваждатъ статистически свѣдѣния.

Г-пу? въ Цариградъ. Вашата статия не е за нашиятъ вѣстникъ. Ако имате воля да четете нашите сжвѣти, то ние ви сжвѣтваме да са поучете по-напредъ сами, а послѣ вече да учите другите.

ОТЪ АДМИНИСТРАЦИЯТА.

Г-пу Х. Ц. въ Загребъ. Опростите, че не можеме да испжлниме желанието ви. Нѣмаме срѣдства.

— Умоляватъ са сичките наши корреспонденти да доплащатъ на пощата писмата си, защото, въ противенъ случай, ще да имъ са върщатъ назадъ.

*) „Топлота“, отъ Тиндала. **) Между провинциите Нормандия и Бретания.